

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
Zdravotně sociální fakulta**

**ZDROJE A PROCESY PRO BEZPEČNOST
A OBRANU STÁTU**

*doplňkové texty pro posluchače kombinované formy studia
studijního programu „Ochrana obyvatelstva“*

studijního oboru „Civilní nouzová připravenost“

ČESKÉ BUDĚJOVICE 2007

Klíčová slova: bezpečnost, financování, lidský, procesy, zdroje

ZDROJE A PROCESY PRO BEZPEČNOST A OBRANU STÁTU

Bezpečnostní realita je souborem všech významných faktorů, které určují možné bezpečnostní aktéry, jejich vzájemné vztahy a prostředí, v němž probíhají bezpečnostní procesy jako trvalá součást existence a života jednotlivce, společnosti, technických, biologických nebo jiných systémů.

Zdroje a procesy pro bezpečnost a obranu státu jsou součástí bezpečnostní reality. Jsou vytvářeny zpravidla na základě existujících a vyvíjejících se zákonů a pravidel přijatých pro činnost v oboru bezpečnosti a obrany. Jsou výsledkem bezpečnostní politiky, dohodnuté pro stavy bezpečnosti při činnosti státních, nestátních a mezinárodních aktérů, kteří zabezpečují fungování bezpečnostního systému. Úroveň procesů a zejména výše vyčleňovaných zdrojů jsou významnou měrou závislé na skutečných podmínkách ve společnosti, na ekonomických, organizačních i technologických parametrech, které jsou nastaveny. Zdroje významnou měrou omezují skutečnou dosažitelnou úroveň zajišťování bezpečnosti a obrany státu v mezinárodním prostředí.

Modely bezpečnostní reality je možné zapsat prostřednictvím následujícího vyjádření:

ZDROJE PRO BEZPEČNOSTNÍ SYSTÉM ČR

Vývoj bezpečnosti a obrany ČR pro jakékoliv období bude závislý na zdrojích v jejich širším pojetí. Na prvním místě mezi zdroji jsou **lidé**, kteří jsou schopni sloužit v OS, policii, profesionálním hasičském sboru, bezpečnostních sborech, integrovaném záchranném systému, případně plnit úkoly připravených občanů. Lidé jsou v procesu komplexního zajišťování potřeb řešení vojenských i nevojenských rizik skutečně nejvýznamnějším prvkem. Jsou zdrojem rozhodování o nastoupeném směru, jsou tvůrci a interpretátory informací, jsou nositeli politik a jejich dodržování, jsou tvůrci nezbytných hodnot a způsobu jejich distribuce na rozhodující místa jejich využití. Jsou myslitelé i těmi, kdo myšlenky uskutečňují. Jsou občany, po nichž je vyžadováno, aby byli ochotni obětovat i svůj život pro ideály zajištění míru a bezpečnosti svých nejbližších, společnosti i lidstva. Lidé mají na bezpečnostní scéně své specifické role. Nejsou nositeli jen toho dobrého a pozitivního. Jsou rovněž těmi elementy, které do bezpečnostního prostředí zavádějí prvky nevypočitatelnosti, chyb, subjektivismu, hádavosti a zla.

Lidé bez **finančních zdrojů** jsou bezbranní. Nemohou v soudobém světě dosahovat státem schválených cílů. I v této oblasti fungují jistá pravidla, která se promítají do vyčleňování finančních prostředků a jejich alokace. Celý proces zahrnuje vytváření zdrojů, postup stanovování jejich výše pro účely bezpečnosti a obrany, způsoby jejich alokování uvnitř struktury bezpečnostního systému státu a pro krizový a mírový život. Samostatný problém představují finance v mezinárodním prostředí.

Třetí hlavní složkou jsou **materiální zdroje**, které charakterizují nástroje bezpečnostního systému, jeho prvků (armáda, policie, zpravodajské služby, hasiči, záchranáři, ...) pro uskutečňování jejich misí a poslání. Představují technickou a technologickou charakteristiku skutečných schopností, ale současně limitující prvek skutečných možností.

Charakterizování směrů vývoje zdrojů v budoucích letech vytváří zdůvodněný rámec pro objektivizaci dlouhodobého plánování a orientace rozvoje bezpečnostního systému.

Charakteristika přístupu k hodnocení zdrojů

Cílem je charakterizovat směry vývoje zdrojů v budoucích letech a vytvořit vědecky zdůvodněné podklady pro dlouhodobé plánování a orientaci rozvoje OS. Předmětem zkoumání je vývoj a perspektivy lidských, finančních a materiálních zdrojů včetně vývojových tendencí, možností a schopností bezpečnostního a obranného průmyslu.

ČR je státem s nízkým počtem obyvatel, malou rozlohou, nedostatkem vlastních nerostných surovin, s malým vnitřním trhem a se značně omezenými výzkumnými, vývojovými a výrobními kapacitami. Její mezinárodněpolitické postavení a její bezpečnost je určována geografickými, demografickými a ekonomickými parametry, účinností zahraniční i vnitřní politiky a mírou zapojení do mezinárodní dělby práce.[1] V tom se pohybuje zdrojový rámec. Významný faktor bezpečnosti ČR představuje dostupnost lidských, finančních a materiálních zdrojů. Dostupnosti zdrojů by měla být přizpůsobena jak zahraniční, tak i hospodářská a bezpečnostní politika státu. Určující zdrojový rámec by měl ovlivnit formulaci a stanovení jaký bezpečnostní systém ČR [2] v existujícím bezpečnostním prostředí potřebuje, za jakých podmínek a čím mají být jeho složky schopny plnit úkoly spojené se zajištěním bezpečnosti a obrany. To platilo a bude platit v procesu výstavby bezpečnostního systému ČR jak v krátkodobé, tak i střednědobé a dlouhodobé perspektivě.

Zdrojové možnosti zajištění obrany ČR jsou omezené. Disponibilní zdroje představují základní limitující faktor, který určuje úspěšnost veškerých transformačních a reformních záměrů státu s bezpečnostním systémem. Analýza a predikce očekávaného vývoje lidských, finančních a materiálních zdrojů je základem pro identifikaci rizik spojených s jejich nedostatečnou tvorbou.

2.1 Lidské zdroje

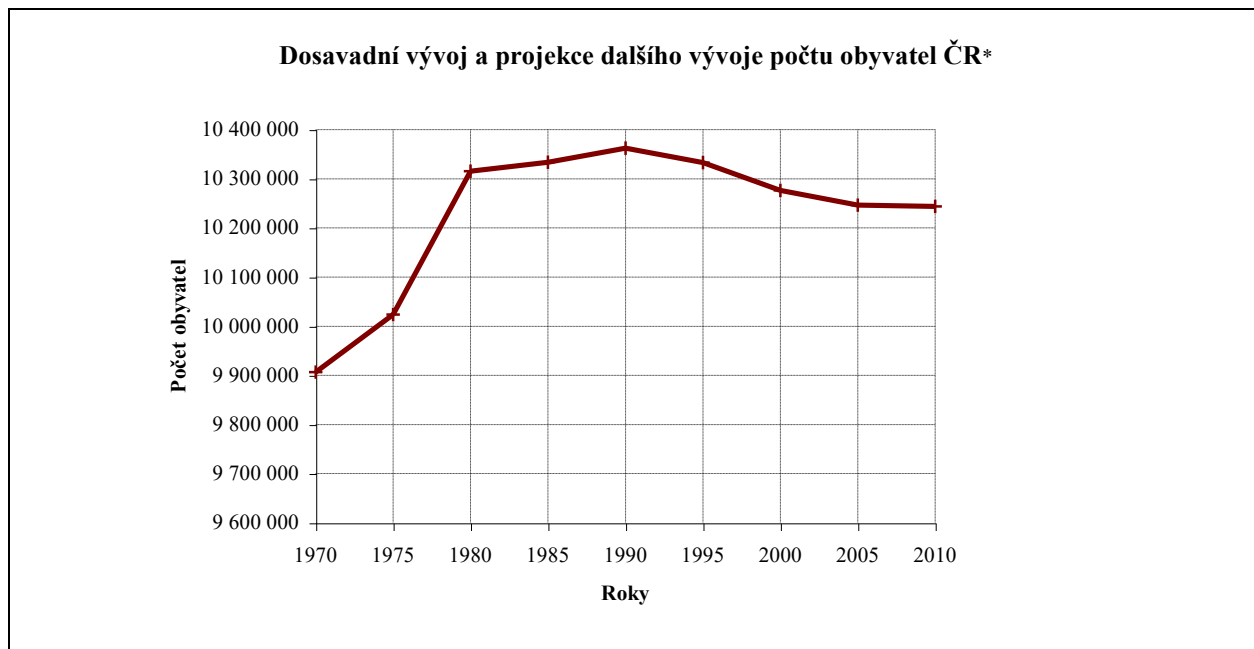
Populační vývoj ČR na počátku nového tisíciletí koreluje s vývojovými trendy hospodářsky vyspělých zemí. Představuje výchozí omezení lidských zdrojů. Je ovlivňován všemi podmínkami života lidí v oblasti ekonomické, zdravotní, sociální, právní, politické a ekologické. Populační vývoj bezprostředně ovlivňuje sňatečnost, rozvodovost, porodnost, zdravotní stav populace, úmrtnost, poměr mužů a žen i zahraniční migrace. Za posledních zhruba sto let je věková struktura populace setrvačná. Na období 15-20 let předurčuje počty osob v produktivním věku, na 60-70 let počty osob v postproduktivním věku. Vyspělé země mají nízkou úroveň porodnosti a úmrtnosti, což ve svém důsledku vyvolává proces demografického stárnutí.

Výzkumy prováděné v ČR o vývoji **sňatečnosti a rozvodovosti** ukazují, že nové podmínky v ČR způsobují na jedné straně zvyšování průměrného věku svobodných snoubenců a výrazné snížení počtů uzavíraných sňatků, na straně druhé dochází k nárůstu rozvodů. Rozvodovost dosáhla svého maxima v druhé polovině devadesátých let, kdy skončilo rozvodem okolo 40 % manželství, což se projevuje negativně na nárůstu dlouhodobých populačních úbytků.

Změny v demografickém chování populace ovlivňují i vývoj porodnosti. Za poslední desítku let se snížily roční počty živě narozených dětí přibližně o jednu třetinu. Úroveň plodnosti poklesla na hodnotu 1,2 narozených dětí na jednu ženu [3], což je hluboko pod hranici prosté reprodukce obyvatelstva. ČR se proto řadí k zemím s nejnižší plodností ve světě. Deformace věkové struktury obyvatelstva ČR výrazně zúžila populační základnu. Bude se podílet na dalších populačních úbytcích a především na výrazném prohlubování populačního stárnutí. Postupně se začínáme začleňovat do skupiny demograficky nejstarších zemí na světě.

Zdravotní stav obyvatelstva a jeho vývojové tendence patří k základním omezením rozvoje lidských zdrojů. Zdraví je jedním ze základních předpokladů a prostředků společenského rozvoje. Zdravotní stav závisí na dlouhodobém působení mnoha vlivů. Z hlediska závažnosti je pro zdravotní stav populace rozhodující způsob života, životní a pracovní prostředí a úroveň poskytované zdravotní péče. Z dlouhodobých analýz vyplývá, že zdravotní stav mladé populace se vzhledem k změnám jejich chování a priorit postupně zhoršuje. Významným způsobem je snížena zejména fyzická zdatnost mladé populace.

Prodlužování délky života nad hranici normální délky života, která se pohybuje okolo 80 let, je velmi obtížné. Z mezinárodního srovnání úrovně **úmrtnosti** ČR s vyspělými zeměmi vyplývá, že podíl let zbývajících na dožití našich seniorů bez invalidity je v mezinárodním měřítku průměrný. V roce 1998 dosáhla naděje dožití mužů hranici 71 let a žen 78 let. Při zachování příznivého vývoje základních životních podmínek obyvatelstva je předpoklad, že naděje na dožití se bude v ČR dále prodlužovat a přiblíží se vyspělejším evropským zemím, kde naděje na dožití dosahují hodnot přibližně o 5 až 6 let vyšší.

Poznámka: * Počty obyvatel včetně migrace (Pramen: 1) Populační vývoj v ČR v mezinárodním porovnání v letech 1960—1997 (ČSÚ kód publikace 0432-98); 2) Projekce obyvatelstva ČR do roku 2030 (ČSÚ kód publikace 0433-99))

Obrázek č. 1: Vývoj počtu obyvatel v ČR

ČR přestává být po roce 1990 pouze tranzitní zemí. **Zahraniční migrace** však nevyrovnává úbytek počtu obyvatelstva. Cizinci žijící v ČR představují pouze 2 % jejího obyvatelstva. Zvětšující se intenzita imigrace bude mít kladný efekt na vývoj věkové struktury a zdrojů pracovních sil.

Tendence v populačním vývoji obyvatelstva ČR ukazují na velmi nepříznivou populační situaci. ČR se řadí k zemím s nejnižší úrovní úhrnné plodnosti na světě. Rovněž imigrace, která by vyrovnávala úbytky obyvatelstva přirozenou cestou, je nízká. Lze předpokládat, že další snižování počtu obyvatelstva ČR, k němuž došlo poprvé v roce 1994, zřejmě jistou dobu ještě přetrvá (viz **obrázek č. 1**). Bude nadále docházet k poklesu úhrnných počtů obyvatelstva ČR. Úbytek počtu obyvatelstva v období 1997 až 2000 byl přibližně z poloviny nahrazen migrací a celkový roční úbytek se tak pohyboval na úrovni 10 000 osob.

V příštích dvaceti letech bude klíčovou otázkou **zrychlené stárnutí populace**. V ČR nastane zejména po roce 2005. Počet obyvatel ve věku nad 60 let prudce poroste v důsledku přechodu početně silnějších poválečných generací a počty obyvatel v produktivním věku budou rychle oslabovat. Výsledkem by mohla být skutečnost, že zhruba od roku 2030 by již nebylo

možné věkovou strukturu obyvatelstva regenerovat. Perspektivy vývoje věkové struktury do roku 2030 jsou v tabulce č. 1.

Věková skupina	2000 ⁴	2005	2010	2015	2020	2025	2030
Absolutní počty v tisících							
0-14	1665	1531	1486	1543	1514	1418	1305
15-59	6707	6673	6439	6133	5990	5858	5707
60+	1895	2072	2396	2673	2826	2979	3112
80+	250	332	399	439	478	598	784
Celkem	10267	10276	10321	10349	10330	10255	10124
Složení v procentech							
0-14	16,2	14,9	14,4	14,9	14,6	13,8	12,9
15-59	65,3	64,9	62,4	59,3	58,0	57,1	56,4
60+	18,5	20,2	23,2	25,8	27,4	29,1	30,7
80+	2,4	3,2	3,9	4,2	4,6	5,8	7,7
Charakteristiky věkového složení							
Index stáří ¹	114	135	161	173	187	210	238
Index závislosti ²	28,2	31,0	37,2	43,6	47,2	50,9	53,9
Index ekon. zatížení ³	53,1	54,0	60,3	68,7	72,5	75,1	77,4

Poznámky: ¹ Počet osob ve věku 60 a více let na 100 dětí ve věku 0-41 let;

² Počet osob ve věku 60 a více let na 100 osob ve věku 15-59 let;

³ Počet dětí ve věku 0-14 let a osob starších 60 let na 100 osob ve věku 15-59 let;

⁴ Reálná věková struktura k 31. 12. 2000.

(Pramen: POTUČEK, Martin a kol. Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku. Praha: Centrum pro sociální a ekonomické strategie UK FSV, Gutenberg, 2002. 685 s. ISBN 80-86349-06-3).

Tabulka č. 1: **Prognóza počtu obyvatelstva v ČR podle věkových skupin a charakteristik věkového složení**

Věková struktura obyvatelstva je výsledkem dlouhodobých procesů a zahrnuje období života přibližně tří generací. Představuje určitou konstantní charakteristiku, jejíž změna bez násilných vlivů (katastrofa, epidemie, válka) je velice obtížná a omezená.

Politika státu zaměřená na zachování únosné věkové struktury obyvatelstva by měla vycházet z vytváření podmínek pro vlastní populační vývoj a z postavení rodiny ve společnosti. Z tohoto pohledu je důležité vytvářet prostředí příznivé pro vznik a existenci rodin s dětmi, pomáhat jim přímými i nepřímými formami v péči a výchově dětí. Jsou to významné parametry pro budoucí zajišťování bezpečnosti jak z hlediska lidí v OS, tak z hlediska „chráněné“ populace a jejich přístupu k individuální přípravě pro zdolávání kritických situací.

Jaké jsou možnosti zabezpečení bezpečnostního systému ČR lidskými zdroji?

Negativní demografický vývoj a zhoršující se výsledky odvodního řízení branecké populace podpořily přechod k plně profesionálním OS i ostatním prvkům bezpečnostního systému. Získání a udržení kvalitních a vysoce motivovaných lidí pro profesionální službu podmiňuje uskutečnění bezpečnostních ambicí ČR. Populace v aktuálním věku, zejména mladých lidí, však není a nebude plně využitelná pro zabezpečení obrany (viz **tabulka č. 2**).

<i>Rok narození / rok povolání k VZS</i>	<i>Počet narozených</i>	<i>Schopno VZS</i>	<i>Lze povolát k VZS</i>
1985 / 2004	69 662	51 166	24 378
1986 / 2005	68 539	50 341	23 972
1987 / 2006	67 305	49 435	23 527
1988 / 2007	67 830	49 820	23 717
1989 / 2008	65 669	48 233	22 937
1990 / 2009	66 970	49 189	23 407
1991 / 2010	66 680	48 976	23 302
1992 / 2011	62 701	46 053	21 867
1993 / 2012	62 115	45 623	21 655
1994 / 2013	54 711	40 184	18 985
1995 / 2014	49 405	36 287	17 071
1996 / 2015	46 435	34 106	15 999
1997 / 2016	46 570	34 205	16 048
1998 / 2017	46 581	34 213	16 052
1999 / 2018	45 271	33 251	15 580
2000 / 2019	46 556	34 195	16 043

Tabulka č. 2: Možnosti doplňování OS ČR v letech 2001 až 2019

Do kalkulací nebyly zahrnuty osoby nezletilé a osoby starší 60 let. Zdravotní omezení snižuje počty o plně a částečně invalidní osoby. Pro úkoly obrany jsou obtížně použitelné osoby vězněné, včetně příslušníků vězeňské služby. Mírové počty AČR budou u profesionální armády: 26 000 profesionálních vojáků a 8 800 civilních zaměstnanců od roku 2007.

Krytí potřeb profesionálních bezpečnostních sborů bude uskutečněno na trhu práce, tj. s konkurencí. Vyšší míra nezaměstnanosti neznamená vyšší zájem o výkon služby v armádě, policii a jiných složkách bezpečnostního systému. K dosažení úspěchu na trhu práce v existujícím konkurenčním prostředí vyžaduje, aby složky vytvořily zajímavé podmínky pro službu

profesionálů s odpovídajícím sociálním zázemím. Morální motivace hraje významnou roli v doplňování profesionálních sborů.

Přechod na plně profesionální armádu například vyvolal odpovídající **změnu systému řízení lidských zdrojů**. Jeho posláním je komplexní zabezpečení výběru, přípravy, vzdělávání, zařazování personálu do sil a efektivní řízení služebních kariér. Součástí řízení lidských zdrojů je i sociální program péče o personál včetně občanských zaměstnanců v průběhu aktivní služby i po jejím ukončení.

Bezpečnostní složky nemají zpravidla možnost, na rozdíl od civilních firem, získávat připravený personál schopný plně vykonávat svoje poslání na trhu práce. Nábořem získaný personál stojí na počátku své kariéry. Složky jej musí vycvičit, zvýšit kvalifikaci a vytvořit podmínky pro jeho udržení. Vojenská kariéra má zabezpečit jistoty a to nejen v průběhu služby, ale i po jejím ukončení, především prostřednictvím uplatnitelnosti na trhu práce při hledání zaměstnání v civilním sektoru. Stále významněji se ve službě i v ozbrojených silách uplatňují ženy. Zvažováno je až 20 % v plně profesionální armádě.

Způsob vzdělávání a přípravy zabezpečuje požadovanou úroveň schopných vojenských profesionálů i vojáků v záloze. Vede k vytváření potřebných znalostí a dovedností na všechna systemizovaná místa. Požadavky OS jsou základem pro upřesňování struktury i kapacit vzdělávací a výcvikové soustavy. Současná bude transformována a racionalizována podle budoucích potřeb. Výsledkem by měla být schopnost přípravy nevelkého počtu specializací a univerzálnější přípravy vojenských profesionálů na mezinárodní úrovni. Vzhledem k omezené době působení většiny vojenských profesionálů v rezortu obrany má být vzdělání získané ve vojenském vzdělávacím systému rovněž základem pro úspěšný vstup do civilní kariéry.

Lidské zdroje významně omezují obranyschopnost ČR. Jejich dostupnost je dána demografickým potenciálem. Vývojové trendy demografického potenciálu ukazují na každoroční úbytek mladých lidí, kteří by mohli být využiti pro potřeby obrany země. Populační vývoj směřuje od roku 1994 k úbytku obyvatelstva a stárnutí populace. Kriticky se tato tendence projevuje zejména u chlapecké populace, která je rozhodujícím rekrutačním zdrojem pro OS ČR. Kořeny negativního trendu jsou v celkovém poklesu sňatečnosti a na ní navazující porodnosti. Pozitivním faktorem, který do určité míry kompenzuje úbytek obyvatelstva v ČR, je zahraniční

migrace. Z této skupiny se však potenciálním rekrutačním zdrojem pro příští období stává jenom současná dětská populace a následně potomci migrantů narození již na území ČR.

Nepříznivá je rovněž věková skladba obyvatelstva ČR. Do roku 2025 se stane klíčovou otázkou zrychlené stárnutí. Populace ČR bude mít významný podíl starších lidí, což se projeví ekonomickými a sociálními důsledky. Prognóza vývoje populace pro zabezpečování potřeb obrany ČR není katastrofická. Přesto signalizuje u základních ukazatelů některé nebezpečné tendence, které se promítnou jak při koncepčním, tak i při aktuálním řešení doplňování profesionálních složek. Důležitá je progresivní státní populační politika. Její efekt nelze očekávat dříve než po roku 2025.

Současná i budoucí reforma bezpečnostního systému nebude úspěšná bez neustálé obnovy a podpory motivace a schopností nositelů reformy – lidí. K prioritám patří podpora opatření ke zvýšení zájmu mládeže o bezpečnostní systém a o službu v jeho prvcích. Náležitou pozornost v koncepcích a strategiích bude nezbytné věnovat obnově a rozvoji lidských zdrojů včetně řešení problematiky hmotného zajištění mladých příslušníků a zlepšení jejich kariérních možností a perspektiv.

Populační vývoj je rozhodujícím faktorem procesů, které uskutečňují lidé. To znamená včetně těch, které uskutečňují reformy OS. V úvahách o vývoji zdrojů nezbytných pro OS je důležité respektovat dlouhou setrvačnost změn v charakteru demografické reprodukce. Důsledkem jsou omezené nástroje pro ovlivňování populačního vývoje.

2.2 Finanční zdroje

Jedním z hlavních faktorů zajištění bezpečnosti státu je financování potřeb bezpečnosti a obrany. Úroveň financování je závislá na stavu ekonomiky a ekonomickém vývoji. V podmínkách ČR se v letech po roce 1989 neprojevil přechod od centrálně a direktivně řízené ekonomiky na tržní ekonomiku s katastrofickými sociálními nebo ekonomickými otřesy.

Ekonomika ČR se velmi úspěšně vyrovnala s privatizací, s rostoucí konkurencí a se strukturálními změnami. Koreluje s celosvětovým ekonomickým vývojem.

Ekonomika ČR vykazovala po roce 2000 vyšší **úroveň tvorby HDP** ve srovnání s Polskem, Maďarskem a Slovenskem. Ve srovnání s nejvyspělejšími státy Evropy je tvorba HDP ČR na úrovni 55 %. Vykazuje stabilní průměrný roční růst kolem 3 %. HDP vztažený na obyvatele dosáhl v roce 2002 zhruba 15 000 USD. Výkonnost ČR v porovnání s Portugalskem a Řeckem jako nejméně rozvinutými státy EU je přibližně o 20 % nižší. Míra **nezaměstnanosti** v letech 1995 – 2002 rostla. Míra registrované nezaměstnanosti dosáhla v roce 2002 v průměru 9,2 % s koncovou hodnotou 9,8 %. Je předpoklad, že část nezaměstnaných je ekonomicky aktivní v šedé ekonomice. Vývoj míry **inflace** měl v letech 1994 – 2002 klesající tendenci, z 10 % v roce 1994 se snížila na necelé 2 % v roce 2002. Pozitivní vývoj byl spojen se zhodnocením směnného kurzu koruny. V návaznosti na absenci domácích inflačních impulsů došlo téměř k zastavení růstu cen.

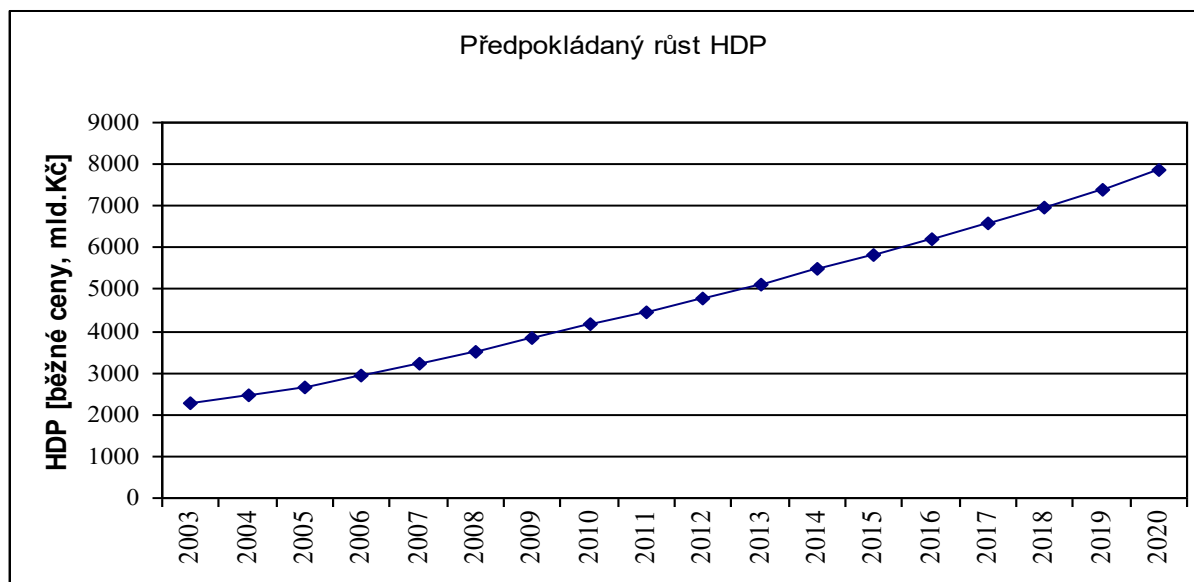
Negativní důsledek pro financování vojenských výdajů mělo prohlubování **deficitů veřejných rozpočtů**. V ČR je jeden z nejvyšších mezi novými státy v EU (6 % HDP v roce 2003) a to i přes poměrně dynamický ekonomický růst. Výše fiskálních deficitů zvyšuje akceleraci růstu veřejného dluhu. Nůžky mezi příjmy a výdaji veřejných rozpočtů se rozevírají. Vládní výdajové úspory se zpravidla orientují na omezení výdajů pro obranu státu.

Jaká je prognóza vývoje ekonomiky ČR. Ekonomický vývoj do roku 2020 bude dále ovlivňován současnými podmínkami. Vzhledem k výrazně nižší ekonomické úrovni ČR oproti státům EU lze jen těžko očekávat, že bude rychle dosažena stejná ekonomická a životní úroveň. Dosažení průměrné ekonomické úrovně EU by mohlo při pozitivním vývoji nastat kolem roku 2020. ČR má ve střednědobém horizontu potenciál pro poměrně vysoký růst HDP o 4 – 5 % ročně, v dlouhodobém horizontu i více. Tento potenciální růst by měl být podložen produktivními investicemi, hlubokými strukturálními reformami a lepším výkonem exportu. Existují však i rizikové faktory ekonomického růstu ČR, k nimž patří: zpomalení strukturálních reforem, privatizace a zlepšování institucionálního rámce; narušení ekonomické a politické stability (sociálního smíru, stability finančního sektoru, stability veřejných financí apod.); omezení zájmu zahraničních investorů; zpomalení ekonomického růstu a stability v partnerských zemích, problémy na světových trzích; vznik válečného konfliktu s negativními ekonomickými

důsledky.

Ekonomika ČR má předpoklady růstu. Rychlejšímu tempu bude bránit nedokončená restrukturalizace ekonomiky a nestabilita **veřejných financí**. Tato skutečnost vyplývá zejména z nutnosti financovat odložené náklady transformace (minulé závazky státu) i závazky současné fáze dokončování privatizace bankovního sektoru a restrukturalizace průmyslu, ale i z růstu nákladovosti důchodového systému a růstu dalších výdajů, které souvisí zejména s finančními důsledky členství ČR v EU.

Jaký je **stav ve financování například rezortu obrany ČR**. Vojenské výdaje byly před vstupem do NATO vládou chápány jako prioritní. Došlo k jejich růstu na 2,2 % HDP. V r. 2003 vláda tento podíl přehodnotila a do budoucnosti počítá s alokováním 2,0 % HDP. V zahraničí se výše vojenských výdajů pohybuje od 0,8 % (Lucembursko, Lotyšsko) až po 4,8 % (Řecko). Výdaje rezortu obrany ČR rostly v běžných cenách od roku 1993 z 24 na 52 mld Kč v r. 2003.

Obrázek č. 2: **Předpokládaný vývoj HDP do roku 2020** [5]

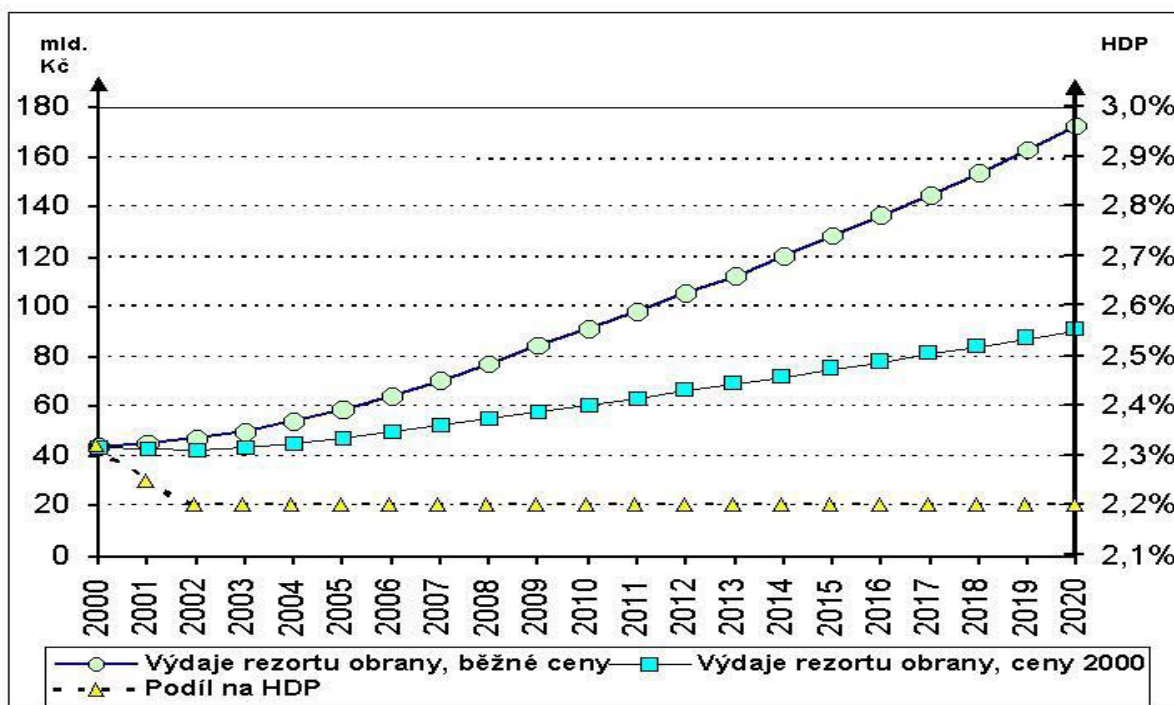
Zajímavým ukazatelem porovnání síly vojenských rozpočtů je výše finančních prostředků na jednoho příslušníka armády. Státy střední a východní Evropy včetně ČR významně zaostávají za hospodářsky vyspělými zeměmi. V roce 2000 to bylo více než desetkrát méně ve srovnání s USA (necelých 20 000 USD na vojáka). Vojenský rozpočet ČR rostl v běžných cenách roku 1993. Redukcí počtu osob rostly i prostředky na jednoho příslušníka. Ve srovnání těchto výdajů

jsme předběhli Maďarsko i Polsko a jsme před novými členskými státy NATO z roku 2004 s výjimkou Slovinska. Jsme ale na úrovni 50 % Řecka, 13 % Německa a 9 % USA.

Struktura výdajů rozpočtu MO ČR se pohybuje na úrovni 25 % na kapitálové výdaje, 40 % na platy, pojistné a sociální dávky a zbylých 35 % na ostatní neinvestiční běžné výdaje. Navýšení podílu kapitálových výdajů v letech 1999 – 2002 na 25 % odrazilo rozpočtovou politiku rezortu obrany, změněnou z důvodu členství v NATO. Podíl běžných výdajů zaznamenal podstatný nárůst v roce 1998. V letech 1999 – 2001 znovu klesá s negativními důsledky pro zajištění provozu, oprav, údržby a výcviku vojsk. Investice byly spojeny s členstvím v NATO a zejména s probíhajícími reformními procesy. Významné byly především modernizační projekty (L-159 a modernizaci tanku T-72), výstavba komunikační infrastruktury systému velení a řízení a modernizace informačních systémů AČR.

Oficiální prognóza financování rezortu obrany ČR předpokládá stanovení výše prostředků na zajištění obrany a bezpečnosti nadále v závislosti na politických a ekonomických vlivech a na vývoji bezpečnostní situace. Predikce výdajů rezortu obrany do roku 2025 vychází z předpokladu stabilizované bezpečnostní situace ve světě a zejména v Evropě. Předpokládá, že obrana EU bude do roku 2015 – 2025 ještě založena na ozbrojených silách (OS) národních států. To znamená, že ještě nebudou zřízeny nadnárodní síly. Ekonomika ČR bude stabilní a bez zásadních otřesů (tvorba HDP, inflace, míra nezaměstnanosti, deficit veřejných financí, bilance zahraničního obchodu), podíl výdajů rezortu obrany na HDP bude zachován v minimální výši 2,0 % HDP. V návaznosti na uvedené předpoklady, lze vymezit předpokládaný rozsah výdajů rezortu obrany, jak ukazuje následující graf na **obrázku č. 3**.

Výdaje rezortu obrany od roku 2003 reálně rostou. Od roku 2002 ve výdajích již není Civilní ochrana ČR. Při snaze o snižování deficitů veřejných financí lze předpokládat, že budou v příštím období vyvíjeny politické tlaky na snížení rozpočtových výdajů na obranu. Důsledkem může být zpomalení modernizace a další omezování početního stavu OS. Rozpočet bude rozdělován: 50 % na osobní výdaje, 25 – 30 % na provozní výdaje a 20 – 25 % na kapitálové výdaje. Reforma OS počítala s rozpočtovými prostředky kapitoly MO ve výši 2,0 % HDP.

Obrázek č. 3: Možný vývoj výdajů rezortu obrany v letech 2000 – 2020 [5]

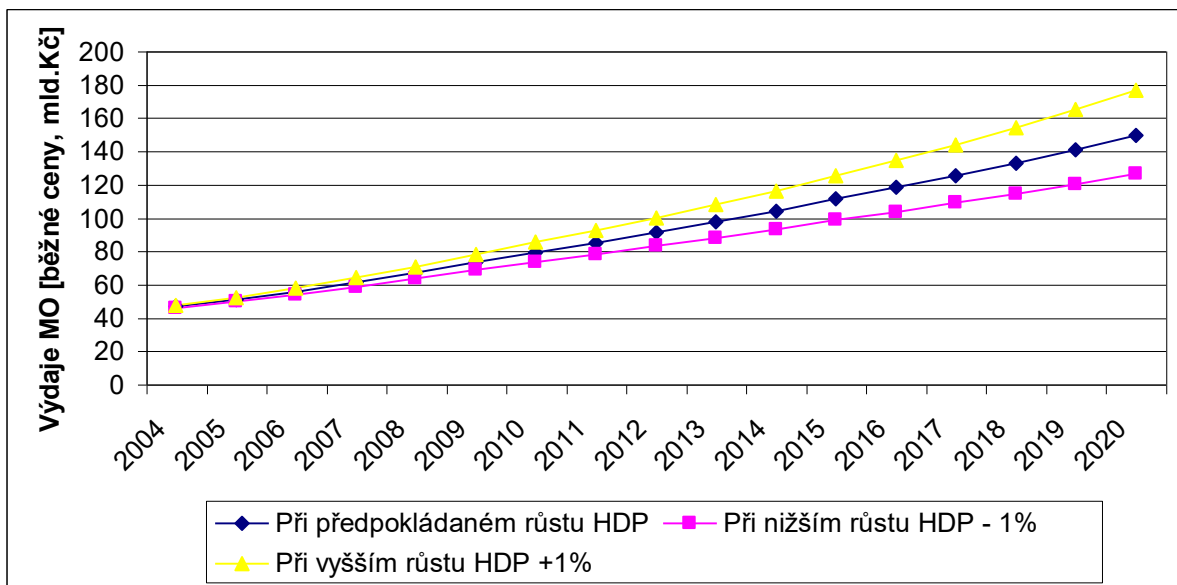
Konečná částka je však výrazně ovlivněna výkonností ekonomiky ČR, jejíž růst je předpokládán v rozmezí 3,6 - 5,6 % ročně. Jestliže budeme u budoucích vojenských výdajů uvažovat nárůst HDP o +/- 1 % ročně jinak, než uvádí predikce Ministerstva financí ČR, potom to při vojenském rozpočtu 2,2 % z HDP znamená značné reálné rozdíly ve skutečných možnostech financování vojenských výdajů. Jde o přibližné rozdíly +/- 1,6 mld Kč v roce 2005; +/- 0,2 mld EUR v roce 2010; +/- 0,5 mld EUR v roce 2015 a +/-1,0 mld EUR v roce 2020.

V případě, že provedeme stejné úvahy o rozdílech v podílu procent vojenských výdajů na HDP a budeme uvažovat, že to bude 1,9 % HDP, potom budou rozdíly představovat v roce 2005 +/- 8 mld Kč; v roce 2010 +/- 0,4 mld EUR; v roce 2015 +/- 0,6 mld EUR a v roce 2020 +/- 0,8 mld EUR. Důsledkem těchto výkyvů ve financování vojenských výdajů může být urychlení nebo naopak zpomalení plánované modernizace OS. V procesu obranného plánování je nezbytně nutné počítat s možností významných rozdílů v alokovaných částkách na obranu zejména ve střednědobém a dlouhodobém výhledu.

Finanční zdroje jsou a budou základem pro zabezpečení potřeb OS a bezpečnostních složek. Jejich objem je závislý na ekonomických možnostech státu. Na základě vývoje základních makroekonomických ukazatelů (HDP, inflace, nezaměstnanost, deficit veřejných rozpočtů) a očekávaných událostí (důsledky vstupu do EU, reforma veřejných financí) byla

nastíněna prognóza ekonomického vývoje ČR.

ČR má ve střednědobém horizontu potenciál pro roční nárůst HDP (4 – 5 %) a v dlouhodobém horizontu ještě vyšší. Ekonomika by měla v příštích letech růst, i když existují rizika. Uplatňovaná reforma veřejných financí se promítá do snížení finančních prostředků na vojenské výdaje (z 2,2 % na 1,9 – 2,0 % HDP). Pro OS ČR to znamenalo přehodnocení věcných záměrů reformy (snížení počtu osob, počtu vojenských posádek a také zrušení či zmrazení některých projektů).

Obrázek č. 4: Předpokládaný vývoj výdajů rezortu obrany do roku 2020 (při podílu rozpočtu MO ve výši 1,9 % HDP)

Predikce vývoje objemu finančních prostředků rezortu obrany do roku 2020 vychází z kalkulací Ministerstva financí a je rozšířena o variantní snížení nebo zvýšení růstu HDP o 1 % při podílu vojenských výdajů ve výši 2,2 % nebo 1,9 % HDP (obrázek č. 4). Predikace ukazuje na nutnost variabilního řešení plánovaných změn v rezortu obrany, protože reálné prostředky se mohou lišit až v řádu miliardy EUR. Rozpočet by měl být stabilně rozdělován v poměru 50 % na osobní výdaje, 25 – 30 % na provozní výdaje a 20 – 25 % na kapitálové výdaje.

2.3 Materiální zdroje

Kvalita materiálních zdrojů pro potřeby OS a bezpečnostních složek je obecně podmíněna

ekonomickými možnostmi státu, technologickou vyspělostí průmyslu a sektoru služeb, nerostným bohatstvím, zabezpečením dostatečné odolnosti, pružnosti a životnosti ekonomiky. Zkrátka faktory mimo bezpečnostní systém, které ukazují na to, jaké síly a jakou úroveň obrany a bezpečnosti si stát může dovolit. (ČR si například nemůže dovolit některé zbraňové systémy, jejichž hodnota je vyšší než rozpočet v kapitole MO.)

Tvorba materiálních zdrojů pro OS a bezpečnostní složky je procesem, který je z velké části ovlivňován úrovní procesů veřejných financí ve státě. Materiální zdroje pro účely této publikace jsou **zbraně, zbraňové systémy, vojenská technika, materiál a infrastruktura**. Kvalita a množství zdrojů jsou zpravidla hodnoceny podle bezpečnostní situace státu a potřeb obrany. Politické souvislosti a skutečné možnosti ekonomiky ČR jsou hlavními aspekty při plánování materiálních zdrojů ve střednědobém i dlouhodobém výhledu. Materiálové zdroje pro obranu bývají plánovány a zajišťovány přednostně z domácí průmyslové a hospodářské základny v národním systému obranného plánování podle požadavků MO. V krizových situacích jsou tyto zdroje zabezpečovány prostřednictvím opatření hospodářské mobilizace, vytvářením státních hmotných rezerv a budováním infrastruktury. AČR v probíhající reformě postupně upravuje skladbu a množství zásob a techniky pro mírové, krizové i válečné stavy. Významným faktorem probíhající reformy je změna rozsahu bezpečnostní infrastruktury spojená s redislokací OS a ostatních složek bezpečnostního systému.

Materiální základna výzbroje OS ČR v roce 2005 vychází ze zdrojů konce studené války. Ve změněné bezpečnostní situaci existují nesoulady s potřebami (těžká obrněná technika, dělostřelecké systémy a pod.). Výstavba soudobých OS navazuje na operační požadavky. Ale i ty odpovídají soudobým zbraním a zbraňovým systémům, použitelným v předpokládaných operacích. Proces je ovlivňován na jedné straně poklesem reálných výdajů na obranu a na druhé straně rychlým rozvojem informačních a komunikačních technologií. V současné době právě informační oblast významně ovlivňuje zkracování délky životního cyklu zbraní a zbraňových systémů. Proto stále více vystupuje do popředí snaha využívat ve větší míře komerční technologie (technologie duálního využití) při výzkumu, vývoji i při samotné výrobě nových zbraní a zbraňových systémů.

Výkonnost **domácí obranné průmyslové základny a obranného průmyslu** rovněž působí na tvorbu materiálních zdrojů a to jak jejich přímou výrobou a službami, tak vytvářením

zdrojů pro státní rozpočet. Analýza výzkumných, vývojových a výrobních schopností obranné průmyslové základny ČR ukázala, že základní **vývojové tendence** se projevují zejména:

- *v rostoucí otevřenosti ekonomiky a její závislosti na globálních trzích;*
- *v oslabování vlivu státu;*
- *úbytkem finální produkce;*
- *omezováním velikosti domácího trhu;*
- *prohlubováním specializace;*
- *využíváním schopností průmyslu pro efektivní zabezpečení služeb pro OS.*

Ohlédnutí za obranným průmyslem ČR v letech 1989 – 2005 vede k následujícímu konstatování: **rozsáhlé omezení výroby zbraní i vojenské techniky a významný rozpad výzkumných a vývojových kapacit vedl ke snížení reálných výrobních schopností.** Mezi příčiny vzniku takového stavu je možné zařadit:

- *rozpad trhu (vnitřního i vnějšího);*
- *rozpad kooperačních vazeb (v důsledku rozdělení Československa);*
- *konverzi zbrojní výroby (rozsáhlou a rychlou);*
- *nekoncepční plošnou privatizaci obranného průmyslu (vedla k jeho roztržštění);*
- *volbu vládních priorit (prvořadá byla ekonomická transformace, otázky obrany a bezpečnosti byly na okraji politických zájmů).*

Obranný průmysl bez dostatečného kapitálu pro restrukturalizaci a přechod na civilní charakter výroby, byl zatížen dluhy z předcházející investiční výstavby a velkým objemem nevyužitelných zásob a základních prostředků. Byl součástí národního hospodářství. Legislativní a právní prostředí neodpovídalo mezinárodním podmínkám pro výrobu a obchod se zbraněmi a vojenskou technikou. Druhá polovina 90. let minulého století byla i v materiální oblasti poznamenána přípravou na vstup do NATO. Obranný průmysl ČR zaznamenal především zvýšený zájem státu. Zahájen byl dialog a vzájemná výměna informací mezi státem a obranným průmyslem. Obrannému průmyslu se otevřely možnosti pro zahraniční spolupráci a kooperaci. Vláda přijala rozhodnutí o modernizaci OS. Nepodařilo se jednoznačně definovat a stabilizovat

potřeby obrany ve střednědobém a dlouhodobém plánu. Všechny pozitivní důsledky přípravy a vstupu do NATO nebyly převedeny do stabilních programů vyzbrojování, které by znamenaly konkrétní zakázky pro oživení a obnovu obranného průmyslu v ČR.

Obranný průmysl ČR postupně změnil strukturu, výrozkovou skladbu a odbytiště. Jeho struktura v roce 2005 není konečná. I přes rozsáhlý úbytek výzkumných, vývojových, výrobních a opravárenských schopností z 90. let minulého století je stále schopen uspokojit materiální potřeby obrany a bezpečnosti v následujících oblastech:

- ✧ výzkum, vývoj a opravy letecké techniky,
- ✧ opravy a modernizace obrněné pásové a kolové techniky,
- ✧ prostředky ochrany proti zbraním hromadného ničení,
- ✧ terénní a nákladní automobily,
- ✧ radiolokační technika a pasivní průzkumné prostředky,
- ✧ letecké a protiletadlové kanóny do ráží 30 mm,
- ✧ pěchotní zbraně a munice,
- ✧ simulační technologie, trenažéry a výcviková zařízení,
- ✧ ženijní a týlová technika a materiál,
- ✧ radiokomunikační a telekomunikační technika,
- ✧ prostředky přenosu utajených informací,
- ✧ výstroj, osobní výbava a ochrana jednotlivce,
- ✧ výstavba a modernizace vojenské infrastruktury.

Výkonnost obranného průmyslu má význam i v hospodářské politice ČR. Citlivé je rozhodování o významných zakázkách, útlumu či zániku některých výrobních schopností, o ofsetových programech. Důsledky se promítají do sociální politiky (zaměstnanost), potvrzují význam efektivního obranného průmyslu nejen pro obranu státu, ale i pro společnost jako celek.

V odvětvích a podnicích obranného průmyslu ČR, kde se management dokázal přizpůsobit tržním podmínkám a pružně reagoval na rychlý zánik trhu se zbraněmi a vojenským

materiálem včasným zakonzervováním zbrojní produkce a přechodem na civilní nebo duální charakter výroby, se podařilo postupně stabilizovat hospodaření, navazovat nové kooperační vztahy a zpřístupňovat perspektivní zpravidla zahraniční trhy. U jiné části obranného průmyslu nastal hospodářský úpadek, stagnace nebo úplný zánik výzkumných, vývojových a výrobních schopností. V některých oblastech je vina přičítána rozpadu Československa (tanková technika, bojová vozidla pěchoty, dělostřelecké a raketové systémy včetně velkorážové munice).

Výzbroj a technika OS ČR představují významné aktéry jejich skutečných vojenských schopností. OS zahájily v 90. letech rozsáhlou redukci vojenského potenciálu. Vývoj osob a hlavních druhů bojové techniky AČR dokumentuje **tabulka č. 3**. Jsou součástí stálého transformačního procesu, jehož cílem bylo přizpůsobovat schopnosti a struktury OS odlišnému spektru plněných úkolů.

Rok	BT	BOV	DS	BL	ÚV	Osoby
1993	1617	2315	1516	227	36	117 838
1995	1011	1451	893	215	36	67 702
1998	948	1238	767	122	36	58 343
1999	938	1219	754	114	34	58 193
2000	792	1211	740	110	34	57 735
2001	652	1211	648	97	34	53 636

Legenda:

BT ... bojové tanky   BOV ... bojová obrněná vozidla   DS ... dělostřelecké systémy
 BL ... bojové letouny   ÚV ... úderné vrtulníky

***Pramen:** Úřad pro kontrolu odzbrojení MO, In: Reforma ozbrojených sil ČR, AVIS, 2001*

Tabulka č. 3: Vývoj počtu osob a hlavních druhů bojové techniky AČR

V letech 1993 - 2001 byl rozpor mezi dostupnými zdroji a potřebami modernizace schopností OS. Omezení výdajů na obranu a pokles jejich reálné hodnoty v první polovině 90. let způsobily omezení nebo zastavení modernizačních a rozvojových programů OS. Důsledkem bylo téměř úplné zastavení inovací a dokonce prosté reprodukce zbraňových systémů, vojenské

techniky a dalšího materiálu. [6] Podíl investičních výdajů na celkovém rozpočtu MO poklesl ze 40 % v roce 1989 na 10 % v roce 1992. Obdobným způsobem byly omezeny i prostředky na financování výzkumu a vývoje, které poklesly od roku 1989 do roku 1992 o 87 %.

Výzbroj a technika pozemních sil tvoří rozhodující materiální část vojenského potenciálu ČR. Člení se na:

- bojové a speciální tanky,
- bojová vozidla pěchoty a speciální bojová obrněná vozidla na jejich podvozku,
- obrněné transportéry (pásové, kolové),
- dělostřelecké systémy (kanónové, houfnicové, minometné, raketometné),
- průzkumné systémy,
- systémy řízení a velení,
- ženíjní systémy,
- prostředky ochrany proti zbraním hromadného ničení,
- prostředky logistické podpory,
- malorážové a středněrážové ruční zbraně.

Pozemní síly AČR v roce 2005 jsou převážně vyzbrojeny zastaralou technikou a výzbrojí ze sedmdesátých let s nízkým podílem soudobých technologií. Bojové tanky typu T-72 byly modernizovány na základě jiných představ o jejich použití. Pozemní síly potřebují lehké modulární obrněné kolové prostředky, vhodné k přepravě vzduchem. Nedostatky jsou ve vybavení pozemní techniky prostředky velení, řízení, spojení a průzkumu, což se projevuje ve snížení bojové efektivity všech zbraňových systémů. Hodnocena je rovněž nízká účinnost palby zejména za pohybu a na pohyblivé cíle spojená s omezenou účinností bojového použití v noci a za ztížených povětrnostních podmínek. Problematická je úroveň interoperability s obdobnými prostředky ve výzbroji armád členských zemí NATO. Zastaralost používané výzbroje a techniky zvyšuje nároky na logistické zabezpečení.

Výzbroj a technika vzdušných sil je členěna na:

- nadzvukové a podzvukové letouny,
- transportní letouny,
- transportní a bojové vrtulníky,
- prostředky protivzdušné obrany (PVO).

Do výzbroje vzdušných sil je zaveden bitevní letoun L-159 ALCA. Tento projekt

odčerpával velkou část kapitálových prostředků MO ČR v posledních 10-ti letech. Vzdušné síly byly dlouhodobě vybaveny především prostředky sovětské výroby a setrvačnost z doby před rokem 1989 se promítla až do současnosti. Výzbroj a technika i vzhledem k dokončování jejich životnosti měly značné nároky na technické zabezpečení provozu, na údržbu a opravy. Prostředky vzdušných sil byly schopny plnit pouze částečně bojové úkoly v noci a za ztížených povětrnostních podmínek. Potíže měly v malých výškách, prostorech silně bráněných PVO a při použití prostředků elektronického boje protivníkem. Kapacity letectva pro vzdušnou přepravu nejsou dostatečné.

Obdobná situace byla i u protiletadlového raketového vojska. Modernizace stávajících protiletadlových raketových systémů je buď technicky neproveditelná (Volchov, Něva) nebo málo efektivní (KUB). Akvizice nových prostředků je nad rámec finančních možností rozpočtu MO ČR.

2.4 Příprava prognózy zdrojů

Vytváření OS a bezpečnostních složek v materiální oblasti je ovlivňováno setrvačností. Jestliže reflexe vnějšího prostředí zaostává za reálnými procesy vývoje, které ovlivňují stav obrany státu (bezpečnostní prostředí, vojenství, technologie, technika, obranný průmysl, věda), pak není nadčasová, orientovaná na budoucnost. OS i bezpečnostní složky sice uskutečňují modernizační záměry, ale jejich skutečné schopnosti neodpovídají soudobým ani budoucím potřebám. ČR prochází takovou etapou. *Skoková změna bezpečnostního prostředí po studené válce způsobila diskontinuitu plánovacích procesů.* Setrvačnost však ovlivňuje materiálové zdroje a bude působit i do roku 2015. Cesta vojenství k profesionalizaci, informatizaci, mírovému použití vedla k zastavení výzkumných a vývojových záměrů, redukci a kvalitativní změně schopností českého obranného průmyslu.

Bezpečnostní systém ČR v dynamických změnách podmínek i názorů neprocházely přímočarým směrem (stejně jako ve vyspělých státech) a pravděpodobně neefektivně spotřeboval část finančních prostředků. Početní redukce osob, zbraní, techniky a infrastruktury nepřinesla jejich zásadní kvalitativní přeměnu.

Krok ke zlomu setrvačnosti byl v obraně spojen s přípravou *Koncepce výstavby profesionální Armády ČR a mobilizace OS ČR* v letech 2002 – 2003. Záměry modernizace OS

byly krokem k nové kvalitě pro materiální a technologickou základnu ČR. Vytvořily předpoklady pro síly se schopnostmi v roce 2015 (2025). Je však jisté, že v budoucích letech budou právě tyto výsledky hlavní složkou setrvačnosti. Požadované schopnosti měly totiž naše OS mít před téměř 20-ti lety. **Již nyní by měly být zahájeny koncepční úvahy a následovat další promyšlené kroky, které je přizpůsobí budoucím potřebám.**

Z popsané úvahy vyplývají tři **vývojová stádia modernizace bezpečnostního systému a v něm jednotlivých složek včetně OS**. Byla uplatněna rovněž v koncepci jiných států, což znamená, že vyjadřují jistou mezinárodní zkušenost. Pozitivem je jejich včlenění do zdrojových možností a reálného stavu modernizace bezpečnostního systému ČR. Stadia zahrnují vytváření:

- dočasných (prozatímních) sil (*Interim Force*);
- sil rychlé reakce (*Objective Force*);
- přespříštích sil (*Future Force*).

Podle **vývojových tendencí modernizace** je možné vidět cílené vytváření budoucích schopností OS ČR následujícím způsobem:

- ☞ **Dočasné (prozatímní) síly** – jejich vytvořením např. na základě *Koncepce ...* v roce 2010 – 2012 bude dosaženo cílových operačních schopností (*vzhledem k nestabilitě financování vojenských výdajů je možné předpokládat i zpoždění některých dílčích projektů*). Do roku 2015 - ukončení procesu vytváření dočasných sil. Budou svými parametry odpovídat ostatním zemím střední a východní Evropy. Budou však schopny řešit obranné a bezpečnostní problémy minulosti nebo na technologické úrovni minulosti (potřeby před 15 až 20 lety).
- ☞ **Síly rychlé reakce OS** – vytvoření bude ukončeno pravděpodobně do roku 2025. Budou vyzbrojeny a vybaveny tak, aby byly expediční, útočné a lehké, schopné udeřit nečekaně, rychle a efektivně na kterémkoli místě na Zemi. Rozhodující prvek bude: *voják–bojovník* s komplexním bojovým i logistickým zabezpečením. Význam klasické vojenské techniky bude omezen. Prostředky aktivní ochrany, přesné zbraně, informační a komunikační infrastruktura, její komplexnost, automatizace některých procesů, interoperabilní působení sil, to vše bude umocňovat technologickou převahu těchto sil.
- ☞ **Přespříští OS** - po roce 2025 budou dlouhodobě působit po celém světě v rámci mírových

operací. Většina zbraní bude řízena počítači nebo dálkově. Vojáci zůstanou jen v jednotkách speciálního (nebo spíše „univerzálního“) nasazení. Hlavní roli při vedení bojové činnosti převezme robotizovaná vojenská technika. Přes příští bezpečnostní systém bude připraven na předpokládanou změnu bezpečnostního prostředí, na změnu bezpečnostních hrozeb, jejich rizik a způsobů jak se s nimi úspěšně vypořádat.

Dočasné OS i jiné složky vzniknou převodem současných schopností, poplatných strategii vedení studené války do 21. století. V tomto období ještě najdou uplatnění zbraně, technika, systémy a taktika, které jsou k dispozici z minulého století. Do let 2010 – 2012 budou naplněny cílové operační schopnosti reformních záměrů OS i bezpečnostního systému. Vzhledem k nestabilitě financování vojenských výdajů je pravděpodobné, že do roku 2015 bude ukončen celý proces výstavby dočasných OS a bezpečnostního systému pro celé spektrum operačních schopností.

Pozemní síly v období let 2005 až 2025 budou disponovat modernizovanou pásovou technikou, dostatečným množstvím obrněných kolových transportérů a středními nákladními automobily. Pro zvýšení mobility pozemní techniky budou ve výzbroji zařazeny modernizované mostní tanky a mobilní mosty. Modernizovaná technika a zbraňové systémy umožní vedení bojové činnosti v noci a za snížených povětrnostních podmínek. Palebná účinnost dělostřelectva bude zvýšena modernizací samohybných houfnic a raketometů, zavedením přesné munice a prodloužením dostřelu. Pro působení mimo území ČR budou ve výzbroji tažené houfnice ráže 155 mm, přepravitelné i vzduchem.

Zabezpečení potřebných informací pro vedení bojové činnosti z pozemního i vzdušného průzkumu mobilními pozemními i bezobslužnými vzdušnými průzkumnými prostředky, které budou poskytovat informace i pro mnohonárodní síly, bude zajištěno. Velení a řízení vojsk s integrovaným informačním systémem na strategické úrovni, automatizovaným systémem velení a řízení na úrovni operačně-taktické bude podporováno modernizovanou stacionární i mobilní komunikační infrastrukturou, interoperabilní s aliančními prostředky.

Ochrana a odolnost pozemních sil bude zajišťována novými prostředky ženíjního ničení a odminování. Prostorové obranné protitankové miny a zařízení dálkového ovládní náloží zabezpečí společně s novými přenosnými protitankovými řízenými střelami účinnou ochranu před obrněnými prostředky protivníka. Ženíjní týmy budou mít k dispozici kvalitně vybavené

EOD týmy s odpovídajícími pyrotechnickými oděvy, roboty, prostředky ženíjního průzkumu a vytyčovací systémy. Aktivní ochrana před radioaktivními, chemickými a bakteriologickými látkami bude zabezpečena účinnými prostředky individuální a kolektivní ochrany společně s mobilními prostředky chemického průzkumu a hygienicko–protiepidemického zabezpečení.

Dlouhodobá udržitelnost v nasazení bude prodloužena logistickým a zdravotnickým zabezpečením s posíleným léčebně odsunovým systémem raněných a důmyslným zásobovacím systémem, který využívá kontejnerizaci. Příslušníci pozemních sil budou vybaveni tak, aby mohli vést bojovou činnost v nejrůznějších klimatických podmínkách.

Vzdušné síly v období 2015 – 2025 budou disponovat víceúčelovými nadzvukovými letouny Jas 39 Gripen. Pro podporu pozemních sil a pro letecký výcvik budou ve výzbroji OS na území ČR lehké podzvukové letouny L – 159 s odpovídající výzbrojí, logisticky zabezpečeny v celém životním cyklu. Strategická přeprava OS bude zabezpečována cizími dopravními letouny pro přepravu nadměrných nákladů. Řešena bude obměna střední přepravní kapacita dosluhujících letounů Tu–154M, CL–601, Jak–40, An–24, An–26 a L–410.

Integrovaný systém protivzdušné obrany NATINADS bude zajišťovat protivzdušnou obranu ČR. Do výzbroje bude zaveden vícekanálový protiletadlový raketový komplet. Aktuální bude obměna raketových prostředků protivzdušné obrany vlastních sil a ochrany území státu. Systém radarového pokrytí bude doplněn dvěma stanovišti páteřních radarů dalekého dosahu FADR.

OS ČR v období 2015 – 2025 budou plně profesionální. Předpokládán je odpovídající systém řízení lidských zdrojů od výběru osob až po jejich odchod z aktivní služby (včetně péče o vojenské vysloužilce, veterány a důchodce). Svým charakterem to však budou dočasné OS. Značná setrvačnost způsobu generování OS vychází z ekonomických nároků na jejich materiální zdroje a z doby jejich použitelnosti. Změny organizačních struktur sice mohou probíhat podle rozhodnutí MO rychle, v krátkém časovém období, ale kvantitativní změna materiálních zdrojů s vazbou na výzkum a vývoj takovou rychlou reakci prakticky vylučuje. To není výlučný problém OS ČR. Stejně na tom jsou ekonomicky slabší země střední a východní Evropy, které v uplynulých letech prošly transformačním procesem celé společnosti.

Procedury dlouhodobého plánování bezpečnosti a obrany ČR **by měly již ve fázi výstavby dočasných sil připravit podmínky pro výstavbu sil rychlé reakce** a současně zabezpečit modernizaci dočasných sil. V oblasti materiálových zdrojů to vyžaduje včas uvolnit

finanční zdroje (na národní nebo nadnárodní úrovni) pro zahájení výzkumu a vývoje zbraní, zbraňových systémů, vojenské techniky a materiálu s ohledem na předpokládané budoucí potřeby bezpečnostních systémů. Stanovení priorit na podkladě poznání politických a vojenských tendencí, úvah a rozhodnutí je již v této době nezbytné pro vytvoření vhodných podmínek pro výstavbu sil rychlé reakce.

Vytvořením **OS i bezpečnostního systému rychlé reakce** budou materiálně, finančně a lidsky podpořené nové schopnosti sil, jejichž charakteristikou bude v koaličním nebo nadnárodním pojetí mít schopnost působit s překvapením, rychle a efektivně ve stanovených místech. Typickou misí bude bleskový výsadek do odlehlé oblasti, kde se formuje extrémistická ozbrojená skupina. Ve výzbroji nebudou klasické tanky nebo děla. Rozhodující roli bude mít voják – bojovník, policista, hasič, záchranář. Fyzické a psychické možnosti budou materializovány jeho vybavením v návaznosti na výsledky výzkumu a vývoje v oblasti medicíny a biotechnologií. Časový horizont výstavby bezpečnostního systému a sil rychlé reakce bude s největší pravděpodobností v letech 2015 – 2025.

Vytvořením přespříštích OS a bezpečnostního systému budou materiální zdroje odpovídat takovým operačním schopnostem, které budou schopny eliminovat bezpečnostní hrozby a rizika 10 až 15 let po roce 2025. Předpokládat je možné vedení informační a robotizované bojové činnosti. Prostor pro působení OS se bude dále rozšiřovat. Přístup malých států bude významně ovlivňován koaličním nebo nadnárodním zajištěním obrany a bezpečnosti. Pravděpodobné je dosažení mezinárodního konsensu pro společné definování požadavků na OS, zejména na síly rychlé reakce a přespříští síly. **Vytvoření nadnárodních OS a zánik sil národních** (s výjimkou obdoby Národních gard USA) **je vysoce pravděpodobné z hlediska materiálových zdrojů, nákladů i ekonomické efektivity.** To souvisí rovněž s principiální změnou přístupu k vytváření a využívání zdrojů bezpečnosti a obrany ČR a strukturální změny jeho bezpečnostního systému.

Tři vývojová období výstavby a modernizace bezpečnostního systému a OS ČR proběhnou v revoluční době informačních technologií. Občané, kteří budou profesionály v bezpečnostním systému, to jsou zejména mladí, fyzicky a duševně zdatní lidé, jimž bude určeno budoucí působení v bezpečnostní oblasti, ve vojenství. Na ně je nezbytné v budoucnu orientovat přednostně pozornost jak v přípravě pro profesi, tak z hlediska jejich celé životní kariéry. Ne nárazově, ale systematicky trvale, včetně internacionalizace profesí a všeobecné přípravy občana

pro působení v novém bezpečnostním prostředí.

Současnost je o **kolektivním zabezpečení obrany státu**. Jaké jsou z toho důsledky ve vztahu k materiálním zdrojům? Pokračují snahy států NATO o zvýšení efektivnosti svých OS. Na pražském summitu (2002) byly řešeny problémy plánování a vytváření vojenských schopností a vojenského potenciálu, který by byl relevantní pro boj s terorismem. Státy NATO se budou stále více orientovat na vytváření mnohonárodních jednotek, dělbu činností a specializaci jednotlivých států, společné nákupy a vytváření společných aliančních vojenských prostředků. Zvýšená specializace jednotlivých zemí by mohla otevřít prostor pro změnu alokace disponibilních zdrojů na relativně užší spektrum vojenských schopností OS a to minimálně u států s omezenými zdroji. Efekt obrany spojeného s členstvím v NATO to umožňuje.

ČR se v Pražském závazku přihlásila ke 14–ti úkolům své specializace [7]:

- ✧ vytvoření mobilního týmu k zvládnání následků použití biologických zbraní do roku 2003,
- ✧ vytvoření nemocnice pro vysoce infekční onemocnění do roku 2004,
- ✧ pořízení mobilní laboratoře pro detekci radioaktivních, chemických a biologických látek do roku 2003,
- ✧ výstavba pozemního systému monitorování biologického ohrožení do roku 2006,
- ✧ vytvoření zásoby vakcín pro mobilní vojenské síly do roku 2003,
- ✧ protichemická ochrana společných sil do roku 2003,
- ✧ spolupráce při vytváření zpravodajské architektury do roku 2004,
- ✧ zavedení mobilního průzkumného systému do roku 2004,
- ✧ podíl na vytváření vzdušného systému kontroly pozemní situace v letech 2004 – 2007,
- ✧ prostředky taktického pozemního průzkumu v letech 2004 – 2007,
- ✧ zavedení taktického polního komunikačního systému v letech 2004 – 2007,
- ✧ jednotka vojenské policie do roku 2003,
- ✧ polní nemocnice v letech 2003 – 2008.

Ze strany ČR se v současnosti jedná o velmi rozsáhlý závazek s významnými prioritními finančními implikacemi.

Evropská unie při tvorbě společné bezpečnostní a obranné politiky usiluje o vytvoření vlastních obranných schopností, které umožňují prosazování zájmů EU při zvládnání krizových situací v Evropě. ČR je členem Západoevropské skupiny vyzbrojování (WEAG – *Western Europe Armament Group*) a Evropské obranné průmyslové skupiny (EDIG – *European Defence Industry Group*), které mají značný význam pro harmonizaci akvizičních záměrů jednotlivých členských států a podporují kooperaci v oblasti výzkumu a vývoje. Tato skutečnost vytvořila podmínky pro možné zapojení českého obranného průmyslu do soutěží o získání mezinárodních veřejných zakázek (nad 200 000 EUR [8]) vyhlášených v rámci jednotného evropského trhu.

Obecným cílem **tvorby materiálních zdrojů v reformě OS ČR** je dosáhnout, aby byly efektivní, vnitřně vyváženou součástí aliančních sil. Z tohoto pohledu bude pozornost zaměřena na vytváření následujících schopností OS ČR:

- schopnost dlouhodobého působení v prostoru nasazení (udržitelnost),
- interoperabilita se silami a prostředky Aliance,
- přepravitelnost prostředky strategické přepravy,
- logistická soběstačnost a zabezpečení vlastní ochrany,
- efektivní nasazení (včetně schopnosti působit ve dne, v noci, za snížených klimatických podmínek), průzkum a systémy velení a řízení,
- všestranné zabezpečení osob.

Při specializaci sil NATO se bude ČR orientovat na rozvoj schopností v oblasti pasivních sledovacích systémů, zdravotnického zabezpečení a ochrany proti zbraním hromadného ničení, zejména na detekci a identifikaci chemických a biologických látek.

Zkušenosti z válek v Perském zálivu a v bývalé Jugoslávii potvrdily nutnost korekce materiálových zdrojů pro výstavbu interoperabilních, dokonale vycvičených OS, které budou vyzbrojeny kvalitní výzbrojí a schopné vést bojovou činnost v nejrůznějších klimatických podmínkách, začleněné do mnohonárodních uskupení. Těmto zkušenostem a požadavkům mají vyhovovat i reformované OS ČR se stanovenými cílovými operačními schopnostmi. V průběhu 90. let minulého století nebyly rozvíjeny stabilní modernizační projekty. *Koncepce ...* schválena vládou ČR 13. listopadu 2002, znamenala zlom. Definovala budoucí operační schopnosti OS, ale i jejich naplnění hlavními programy vyzbrojování a výstavby vojenské infrastruktury. Tato

koncepce nebyla vypracována jako variantní a nepočítala s možným zdrojovým omezením. Při reformě veřejných financí ČR je pravděpodobné omezení výdajů na obranu pod 2 % HDP s důsledky na plánované pilotní projekty výstavby infrastruktury a vyzbrojování.

Koncepce počítala s modernizací dvou letištních základen, výstavbou dvou základen pozemních sil a výstavbou multiskladu vojenského materiálu. V delším časovém horizontu zahrnuje modernizaci a výstavbu dalších vojenských základen. To by představovalo vytvoření perspektivní příležitosti pro domácí i zahraniční stavební firmy při realizaci projektů v rámci *Programu bezpečnostních investic NATO*. Rovněž bylo reálné využití schopností českých civilních firem při likvidaci nepotřebného movitého i nemovitého majetku OS. Omezené finanční zdroje nevytvářejí možnost komplexně odstranit deficit v operačních schopnostech OS. Umožnily však stanovit následující priority ve vyzbrojování:

- mobilní zařízení pasivních sledovacích systémů,
- komplexní vybavení protichemických a biologických jednotek a jednotek speciálních sil,
- zavedení kolového obrněného transportéru,
- zavedení středního terénního nákladního automobilu,
- vytvoření a zavedení průřezového informačního systému,
- pořízení operačně–taktického systému velení a řízení pro pozemní a vzdušné síly,
- vyřešení náhrady zastaralých nadzvukových letounů MIG-21.

Porovnání rozvojových záměrů OS ČR s technologickými a výrobními schopnostmi českého průmyslu v roce 2005 vede k závěru, že **současné schopnosti průmyslu ČR umožňují do značné míry pokrýt materiální potřeby reformovaných OS**. Tam, kde průmysl tuto schopnost postrádá (složitě zbraňové systémy, systémy pro elektronický boj, nadzvukové letouny, atd.) je schopný subdodavatelsky participovat v rámci ofsetových programů.

Jaké jsou **závěry k materiálním zdrojům**? Jejich tvorba prošla od roku 1989 procesem transformace společnosti i armády. Průvodním revolučním jevem bylo široké spektrum nesystémových a nejasněných kroků, které vedly v oblasti tvorby materiálních zdrojů k jejich rozsáhlému omezení a generačnímu zaostávání zbraní, zbraňových systémů, vojenské techniky, materiálu a infrastruktury. Finanční, zejména kapitálové prostředky, nebyly v řadě případů využívány

efektivně. Plánovací procesy byly zatíženy nestabilitou podmínek a častou změnou priorit.

OS ČR nedosahují potřebné mobility. Kritická je strategická vzdušná přeprava. Značné potíže jsou v oblasti taktické mobility v rámci vedení mírových misí (obrněné kolové prostředky). Ve výbavě jsou málo efektivní palebné bojové prostředky mimo malorážových zbraní. Nejkritičtější situace byla v ochraně vzdušného prostoru, kde postupně zanikaly operační schopnosti ukončováním životnosti nadzvukových letounů, neplněním programu dodávek L-159 a zastaráváním protiletadlových raketových prostředků.

Prostředky velení, řízení, průzkumu a informační podpory nejsou zaváděny komplexně se vzájemnými vazbami jak ve vertikální, tak i horizontální strukturální rovině. Informační podpora rozhodovacích procesů není dostatečná zejména v často se měnících situacích a při zavedení technologie a budoucího prostředí NEC (schopnost pracovat v síti).

Špičkovými schopnostmi disponují OS ČR především v oblasti ochrany proti zbraním hromadného ničení, v oblasti pasivních sledovacích systémů a ve zdravotním zabezpečení. V těchto oblastech se např. rozhodla ČR orientovat specializaci svých OS.

Je zřejmé, že s omezením finančních zdrojů budou přehodnocovány i věcné a časové záměry *Koncepce...* To je významný důvod, proč by ČR měla výraznějším způsobem usilovat o využití výhod aliančního zabezpečování obrany a bezpečnosti. Lobbystickým prosazováním skupinových zájmů malých zemí s obdobnými politicko – vojenskými ambicemi a zdrojovými možnostmi by mohla vytvářet podmínky pro reálné sdílení deklarovaných a vytvářených specializovaných kapacit OS jednotlivých států v případě potřeby. Tento přístup bude výjimečný u středně velkých zemí, které budou i v nejbližší budoucnosti bez ohledu na možnosti zdrojů, usilovat o vytváření vojenských kapacit v celém spektru svých vojenských schopností. Případnou specializaci chápou nad tento rámec. Důkazem tohoto tvrzení je více než dvacetiletá snaha o vytváření společné agentury pro vyzbrojování v EU (EDA vznikla až v roce 2004). Jednotlivé země jen obtížně upouštějí od svých partikulárních politických a ekonomických zájmů, které potlačují racionální vojensko-ekonomické přínosy.

Vývoj tvorby materiálních zdrojů vede k situaci, kdy se ČR v důsledku ztrát nebo neexistence některých operačních schopností OS neobejde ani v letech 2015 – 2025 bez účinné vojenské spolupráce při zabezpečování svých obranných potřeb.

2.5 Závěry k prognózám zdrojů

Vývoj v oblasti tvorby lidských, finančních a materiálních zdrojů nutných k zabezpečení obrany a bezpečnosti v ČR podmiňují jeho souhrnné zdrojové možnosti (demografický vývoj, makroekonomický vývoj, stav a schopnosti obranné průmyslové základny). Disponibilní zdroje jsou základem pro reálné zabezpečení potřeb OS ve střednědobém a dlouhodobém horizontu (profesionalizace, financování vojenských výdajů a odstranění deficitu ve vojenských schopnostech ozbrojených sil). Náležitou pozornost je nutno v tomto procesu věnovat taktéž i identifikaci rizik spojených s ekonomickým zabezpečováním potřeb obrany, která by měly být zvažovány v procesu rozhodování o zajištění obrany a bezpečnosti ČR. Jejich negativní dopady na obranu a bezpečnost státu by měly být účinnými opatřeními ze strany státní správy a zejména rezortu MO minimalizovány. Podcenění tohoto faktu ze strany příslušných orgánů by mohlo vést k problémům při naplňování bezpečnostní a vojenské strategie ČR.

Na straně druhé je nutné si uvědomit omezené možnosti státu a státních orgánů účinně eliminovat některé z identifikovaných hrozeb a rizik (ekonomická globalizace a ekonomická závislost ČR na celosvětovém hospodářském vývoji, turbulence světové ekonomiky, změny v charakteru bezpečnostního prostředí apod.).

Rizika při tvorbě potřebných lidských, finančních a materiálních zdrojů pro zabezpečení potřeb obrany a bezpečnosti ČR jsou následující:

- ✧ **Nepříznivý demografický vývoj** (tempo stárnutí populace, snižování početního stavu obyvatelstva, zhoršování zdravotního stavu mladé populace, nárůst osob s nevhodnými osobnostními vlastnostmi pro potřeby OS). Nepříznivý demografický vývoj do značné míry omezuje a bude omezovat disponibilní lidské zdroje nutné pro doplňování profesionálních OS pod hranici jejich udržitelné efektivní obměny. Pravděpodobnost působení tohoto nepříznivého vývoje je vysoká s dlouhodobým dosahem, přičemž možnosti ovlivnění ze strany rezortu obrany jsou výrazně omezeny.
- ✧ **Snížení dostupných lidských zdrojů na trhu práce v konkurenčním prostředí ostatních silových složek státu** (OS, policie, vězeňská služba, záchranné sbory) **a soukromého bezpečnostního sektoru**. Důsledkem by mohl být rychlý nárůst mandatorních a běžných výdajů z rozpočtových prostředků a ztráta potřebné investiční síly OS. Pravděpodobnost

vysoká již ve střednědobém časovém výhledu. Možnosti ovlivnění ze strany rezortu obrany existují.

- ❖ **Pokles ekonomické výkonnosti národního hospodářství spojený s poklesem tvorby HDP a makroekonomickou nestabilitou státu** (nárůst inflace, pokračující nárůst deficitu veřejných financí, prohlubování deficitu zahraniční obchodní bilance, růst nezaměstnanosti). Důsledkem vývoje by byl reálný pokles finančních prostředků uvolňovaných státem pro potřeby obrany a bezpečnosti, což by se mohlo projevit v omezení modernizace OS, výcviku i ve finančním zabezpečení příslušníků OS. Pravděpodobnost výskytu rizika je vzhledem k otevřenosti české ekonomiky vysoká, ale je zde možné počítat s omezenou délkou negativního působení. Možnosti účinného ovlivnění ze strany rezortu obrany jsou výrazně omezené.
- ❖ **Tlak na omezení současného podílu vojenských výdajů na HDP.** Důsledky by byly obdobné jako v případě poklesu tvorby HDP. Rozdíl spočívá v možnostech rezortu obrany riziko účinně eliminovat. Pravděpodobnost výskytu je vysoká a to jak ve střednědobém, tak i dlouhodobém horizontu. Významným činitelem bude aktuální vývoj bezpečnostní situace v Evropě a ve světě.
- ❖ **Změna struktury vojenských výdajů vyvolaná komplikacemi při zajištění života profesionalizovaných OS.** Důsledkem by byl rychlý nárůst mandatorních výdajů a výdajů na výcvik a provoz na úkor zpomalení investičního rozvoje a modernizace OS. Ohroženo by bylo dosažení cílových schopností sil. Pravděpodobnost je vysoká již ve střednědobém časovém výhledu. Možnosti ovlivnění ze strany rezortu obrany jsou vysoké.
- ❖ **Nedostatečná investiční vitalita rezortu obrany vyjádřena v investičních prostředcích na jednoho příslušníka OS.** Důsledkem by bylo neplnění mezinárodních závazků, zpomalení modernizace, tvorba nevyvážených vojenských schopností (poměr vzdušné a pozemní síly), tlak na pokračování ve snižování početního stavu OS a na zrychlení jejich specializace pro kolektivní zajišťování obrany. Pravděpodobnost výskytu střední až vysoká ve střednědobém i dlouhodobém výhledu. Možnosti rezortu obrany omezené.
- ❖ **Neefektivní alokace uvolňovaných zdrojů pro potřeby obrany v mikroekonomické rovině.** Důsledkem by bylo ne zcela efektivní a méně hospodárné využívání zdrojů v rezortu

obranu. Pravděpodobnost výskytu je vysoká v krátkodobém a střednědobém výhledu. Možnosti rezortu obrany minimalizovat riziko je vysoké.

- ❖ **Zastaralé materiální vybavení OS** (nedostatečná reflexe vývoje ve vojenství). Důsledkem by byla výstavba OS, které by svoji kvalitou neodpovídaly potřebám plnění aktuálních a budoucích úkolů. Nebyla by dosažena interoperabilita a tím i požadované schopnosti OS ČR. Pravděpodobnost výskytu střední v krátkodobém a střednědobém výhledu. Možnosti rezortu obrany minimalizovat riziko jsou vysoké.

Rizika se mohou vyskytovat s rozdílnou pravděpodobností a v různých časových horizontech. Rovněž doba jejich působení může být značně rozdílná. Možnosti jejich eliminace nebo omezení rozsahu jejich negativních dopadů na výstavbu OS ČR jsou ze strany rezortu obrany rozdílné. Identifikace rizik, které přímo ovlivňují tvorbu lidských, finančních a materiálních zdrojů, je jedním z dílčích kroků na cestě k vytváření systému účinných opatření pro jejich minimalizaci. Měla by být součástí racionálního přístupu k obrannému plánování, které nemá jen rozměr rezortu obrany, ale je výraznou součástí rozhodování státu, ovlivněného mezinárodními závazky a mezinárodním bezpečnostním prostředím. Obecným cílem všech států, organizací jako je NATO a EU, ale i privátních subjektů, které se podílejí na bezpečnostní problematice, je efektivní alokace zdrojů pro zajištění jejich hlavního poslání.

Z předcházejících částí je možné identifikovat, kromě rizik spojených s tvorbou lidských, finančních a materiálních zdrojů, tři varianty výstavby možného budoucího bezpečnostního systému ČR, který bude zřejmě plně profesionalizovaný:

- ❖ **varianta 1** – s vyváženými operačními schopnostmi v celém spektru bezpečnostních, tedy i vojenských činností,
- ❖ **varianta 2** – OS ČR soustředěny jen na specializované síly (ČR se vzdá některých operačních schopností, které budou zabezpečovány v rámci spolupráce se zeměmi NATO), nevojenské složky bezpečnostního systému plně rozvíjeny,
- ❖ **varianta 3** – (kombinovaná) nevojenské složky bezpečnostního systému ČR plně rozvíjeny, OS ČR podle možností soustředěny na specializované síly při udržování vyvážených operačních schopností v celém spektru vojenských činností.

2.6 Tvůrčí zdroje pro bezpečnost a obranu státu

Tvůrčími zdroji pro bezpečnost a obranu státu jsou zejména lidé, kteří tvůrčím způsobem rozvíjejí poznání o problematice bezpečnosti a obrany nebo k tomuto rozvoji vytvářejí vhodné podmínky, případně je svou činností podporují a zabezpečují. Jsou to rovněž instituce, státní politika, infrastruktura počínaje vědeckoinformační a experimentální a laboratorní konče. Je to rovněž celý systém vzdělávání, který umožňuje předávat poznatky správným skupinám připravovaných profesionálů a současně přípravu občanů na krizové stavy a situace. Je nejvýznamnější složkou zajišťování účelného využívání finančních prostředků, které jsou do obrany a bezpečnosti z veřejných i neveřejných zdrojů vkládány.

2.6.1 Význam tvůrčích zdrojů

Věda a bezpečnostní realita, bezpečnostní systém a věda, teorie a praxe ozbrojených sil, bezpečnostních složek státu, věda a válka to je na jedné straně rozporuplné a na straně druhé velmi vděčné téma. Od svého počátku však ukazuje na skutečnost, že nejde o smyšlené, ale o skutečné téma, které má za sebou existující historii. Někteří odborníci v minulosti poukazovali zejména na období, kdy právě armáda byla hnacím motorem pokroku a soustředila kolem sebe ty nejkvalitnější kapacity vědeckého poznání, aby našla nové technologie, vyvinula novou techniku s pozdějším mírovým a civilním užitím.

Pro kvalitní rozhodování o dalším osudu vojenského výzkumu, vývoje a rozvoje poznání vojenství i vojenské vědy jsou potřebné historické analýzy. Historický přístup by měl v mnohem širším rozsahu studovat poučení z tvůrčí činnosti, která byla ve prospěch rozvoje poznání učiněna. Vždyť všechna obecnější poznání jsou odvozena ze skutečných událostí, ze skutečného vývoje. I naše malá ČR se má čím pochlubit. Existují známé osobnosti československé a české vědy i na poli obrany a bezpečnosti státu. Existuje SEMTEX, ruční zbraně, pasivní sledovací systémy, technologie ochrany proti ZHN, nákladní automobily i cvičné letouny, hodně bylo uděláno v oblasti využití počítačových technologií. Právě tvůrčí zdroje, tj. chytrí a zdatní lidé, jejich laboratorní i praktické podmínky, jejich hodnocení a soubor všech opatření, které se snaží vytvořit vhodné podmínky, jsou významným potenciálem kvalitního zajištění bezpečnosti. Vývoj kriminalistických metod, který je ve všeobecném povědomí, je toho výrazným dokladem.

2.6.2 Vývoj pojmu obranný a bezpečnostní výzkum

„**Bezpečnostní věda**“ je pracovním názvem pro soubor aktivit, které směřují k výzkumu a rozvoji teoretického poznání, jež má napomoci exaktnějšímu pochopení aktérů, vztahů, procesů a prostředí, v němž bezpečnostní problémy existují, vznikají, probíhají, jsou řešeny a vyřešeny.

Bezpečnost je vyjádřením určitého stavu jistoty, že se nestane to, co by mohlo nějakým způsobem ohrozit přijatelný vývoj stavu nebo situace. Bez pozastavení vnímáme sousloví jako: *bezpečnost silničního provozu, letová bezpečnost, počítačová bezpečnost, bezpečnost a ochrana zdraví, bezpečnostní služba, bezpečný sex, ekologická bezpečnost, objektová bezpečnost, ale i mezinárodní bezpečnost, bezpečnostní vztahy, bezpečnostní strategie, vnitřní bezpečnost, vnější bezpečnost, bezpečnostní systém státu, světa, Evropy nebo bezpečnost jednotlivce.*

Libovolnou vědu můžeme posuzovat z různých hledisek. Na prvním místě přichází do úvahy její předmět, podle něhož se konstituuje jako samostatný vědní obor. V dalším pořadí můžeme zohlednit metodu, kromě toho kvalitu a také užitek každé vědy, samozřejmě až s jistým časovým odstupem.

Obranný výzkum a vývoj je velice často spojován pouze s vyzbrojováním. Můžeme konstatovat, že je takový výklad pojmu platný jen částečně a není spojen jen se situací v ČR. Pojem totiž nemá jen materiálový aspekt, protože v sobě zahrnuje i nemateriálové otázky včetně rozvoje vojenské vědy a jejich teoretických základů. Tato skutečnost ovlivnila dokonce nesystémové začlenění prvků řízení i další aspekty uplynulého vývoje.

Vyzbrojování je proces a postup získávání zbraní a jiné vojenské techniky pro ozbrojené síly. Cílem vyzbrojování bylo a je zabezpečit co nejefektivnější využívání finančních prostředků a jiných zdrojů pro obranný výzkum a vývoj obranných technologií, výrobu a nákup zbraní a vojenské techniky. Zvyšovat stupeň standardizace a operační, provozní a logistické slučitelnosti zbraní a vojenské techniky. Udržovat technologickou a průmyslovou základnu potřebnou pro zabezpečení obrany. Podporovat spolupráci spojeneckých států při zabezpečování potřeb ozbrojených sil s cílem dosáhnout prospěch z toho, že potřeby obrany řeší každý stát samostatně.

Základním nástrojem vyzbrojování byly realizace nadnárodních programů výzkumu a vývoje, zkušebnictví a vyhodnocování zbraní a vojenské techniky. Dále mezinárodní spolupráce a navazující transfer technologií a výrobně-technických poznatků. Marketing a zbrojní obchod.

Obranný výzkum a vývoj obranných technologií zahrnoval vědecké zkoumání, experimentování, vývoj a ověřování ve prospěch rozšíření a pochopení vojenských problémů technických, exaktních, přírodních, lékařských a společenských věd, které se vztahovaly k okamžitým i dlouhodobým potřebám bezpečnosti a obrany státu. Poskytoval základní znalosti k řešení vojenských problémů, zejména z hledisek technických a technologických (materiálových a nemateriálových technologií).

Oblast obranného výzkumu a vývoje obranných technologií (dále také OVT) zahrnovala:

- vlastní výzkum a vývoj,
- pracoviště obranného výzkumu a vývoje obranných technologií,
- orgány řízení této oblasti.

Oblast OVT měla dimenzi věcnou a institucionální.

Při formování oblasti OVT byly respektovány vnitřní potřeby a zákonitosti výzkumu a vývoje, které byly a jsou odlišné od režimu vojenské organizace. Dále se promítly organizační, procedurální, personální, materiálně-technické a finanční podmínky k dosahování účelných, perspektivních a ekonomicky efektivních výsledků.

Obranný výzkum a vývoj obranných technologií **byly nedílnou součástí systému výzkumu a vývoje státu (ČR)**. Ten byl jednotně legislativně upraven zákonem, obecně závaznými právními předpisy, vládními usneseními a doporučeními Rady vlády ČR pro výzkum a vývoj (dále také Rada vlády). Dílčí specifika OVT byla upravována interními normativními akty Ministerstva obrany ČR, zejména z hlediska utajování výsledků a informací, majetkového vyrovnání, infrastruktury, vykazování a užití.

Cílem aktivit oblasti obranného výzkumu a vývoje obranných technologií bylo posílení poznatkové a technologické základny obrany státu a zejména jejich rozvíjení s ohledem na bezpečnostní zájmy ČR, později ve vztahu na zájmy NATO.

K tomu rezort obrany přijímal opatření, která upřesňovala zaměření činnosti oblasti OVT i vyčleňování zdrojů. Orgány rezortu obrany formulovaly programy OVT, organizovaly spolupráci s výzkumnými a vývojovými pracovišti, vysokými školami, podnikatelskou sférou, fyzickými a právníckými osobami ČR, které se zabývaly výzkumem a vývojem ve prospěch zajištění bezpečnosti a obrany státu. Rozvíjel rovněž mezinárodní spolupráci, od roku 1995 orientovanou zejména na členské státy NATO a EU. Významnými úkoly byly rovněž aktivity pro rozšiřování výsledků OVT, pro rozvoj infrastruktury oblasti OVT, zejména informační.

Nástroje řízení obranného výzkumu a vývoje obranných technologií byly zejména ekonomické a hodnotící. Především byly uplatněny v alokaci finančních zdrojů podle procesů plánování, které byly v jednotlivých letech platné. V podstatě bylo v procesech programování OVT uplatněno účelové a institucionální financování. Ekonomickými nástroji byly významně ovlivňovány i rezortní organizace, které se zabývaly výzkumem a vývojem. Hodnocení bylo uplatněno jako nástroj řízení na úrovni programů, projektů a výsledků organizací, zejména jejich výzkumných záměrů.

2.6.3 Politiky vědy a výzkumu a legislativní prostředí v ČR

Vývoj politického zadání a projevu zájmu státu o tuto oblast vyvrcholil v letech 1998 – 1999 vypracováním dokumentu „Národní politika výzkumu a vývoje České republiky“, jež byla přijata usnesením Vlády ČR č. 16 ze dne 5. 1. 2000. Později vláda svým usnesením ze dne 7. 1. 2004 č. 5 schválila na návrh MŠMT „Národní politiku výzkumu a vývoje ČR na léta 2004 - 2008“. Před těmito daty nebyly otázky politiky řešeny.

Rada pro výzkum a vývoj je odborným a poradním orgánem vlády ČR. Byla zřízena zákonem č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o podpoře výzkumu a vývoje) s účinností od 1. července 2002. Rada pro výzkum a vývoj pokračuje v činnosti Rady vlády ČR pro výzkum a vývoj, zřízené zákonem č. 300/1992 Sb., o státní podpoře výzkumu a vývoje, ve znění pozdějších předpisů. Základní legislativní dokumenty byly a jsou:

- 1. Zákon č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o podpoře výzkumu a vývoje), ve znění pozdějších předpisů.*

2. *Zákon č. 283/1992 Sb., o Akademii věd ČR, ve znění zákona č. 220/2000 Sb.*
3. *Nařízení vlády č. 267/2002 Sb., o informačním systému výzkumu a vývoje.*
4. *Nařízení vlády č. 461/2002 Sb., o účelové podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o veřejné soutěži ve výzkumu a vývoji.*
5. *Nařízení vlády č. 462/2002 Sb., o institucionální podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o hodnocení výzkumných záměrů.*
6. *Nařízení vlády č. 28/2003 Sb., kterým se mění nařízení vlády č. 462/2002 Sb., o institucionální podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o hodnocení výzkumných záměrů.*
7. *Statut Rady pro výzkum a vývoj (příloha k usnesení vlády ze dne 7. 8. 2002 č. 769+P).*
8. *Statut Grantové agentury ČR (příloha k usnesení vlády ze dne 7. srpna 2002 č. 770+P).*

Legislativní prostředí zásadním způsobem ovlivnilo organizační a finanční podmínky rozvoje obranného výzkumu v ČR v letech 1992 - 2004. V předchozím období docházelo k postupnému přeformování vojenského výzkumu uskutečňovaného do roku 1989 v intencích studené války a členství ČSFR ve Varšavské smlouvě. Rozhodující roli sehrávaly federální zákony a *Všeob – Sm – 3 „Směrnice pro vědeckou práci v ČSLA“*, která formalizovala základní pravidla administrování výzkumných činností.

2.6.4 Vývoj potenciálu obranného a bezpečnostního výzkumu v ČR

Existence samostatné ČR od roku 1993 je rovněž dobou existence její armády. Je to rovněž období fungování obranného výzkumu a tedy i jeho potenciálu. Při rozdělení Československa bylo zřejmé, že vývoj všech oborů v oblastech, které měly federální působnost, bude procházet obdobím dynamických změn. Do oblastí s federální působností patřila obrana. Chirurgické odstranění části fungujícího organismu politickým skalpelem mělo za následek amputaci, rozdělení, odumření a ztrátu některých oborů a jejich specifických částí, ale na druhé straně transplantaci těch, které byly funkčně nezbytné, vznik novotvarů, které by vznikly i za federace a takových, které reagovaly na uskutečněné změny v organismu.

Zárok do obranného výzkumu však nebyl vyvolán jen rozdělením republiky. Porevoluční vývoj spojený s přechodem společnosti do nových politických, ale zejména hospodářských poměrů, představoval hlavní tlak na dosažení změn, které by měly korespondovat s transformací Armády České republiky a s přípravou ke slučitelnosti s vojenskými strukturami NATO. Snižování nákladnosti státního sektoru, jeho zeštíhlování, postupná privatizace, prosazení nových zákonných pravidel pro státní podporu výzkumu a vývoje, to vše dosud ovlivňuje vytváření nových vztahů a vazeb ve změněném potenciálu obranného výzkumu.

Potenciál obranného výzkumu existuje. Jeho stav podle někoho byl, podle jiného nebyl ideální.

2.6.4.1 Potenciál obranného výzkumu v obecné rovině

Obranný výzkum byl a je považován za souhrn vědeckých, výzkumných a tvůrčích činností včetně jejich řízení a zabezpečení, které jsou uskutečňovány k rozšiřování znalostí o všech souvislostech vojenské bezpečnosti a obrany. Obranným výzkumem byl v tomto pojetí označován institucionální, organizovaný, řízený a financovaný státní systém, který vytvářel podmínky pro tvorbu, rozvoj a využití nových poznatků ve prospěch oblasti bezpečnosti a obrany.

Stejně jako jiné státní systémy byl organizován a řízen: ústavou, zákony a právními předpisy, státními a zákonodárnými orgány, ministerstvy, vládními a institucionálními orgány, v oblasti vědy a obranného výzkumu navíc vrcholovými vědeckými orgány, vědeckými komunitami, mezinárodními vědeckými organizacemi, univerzitami, vysokými školami a případnými dalšími orgány na různých úrovních.

V podmínkách ČR byl obranný výzkum integrální součástí státního systému výzkumu a vývoje. Jeho postavení a činnost vyplývala ze zákonů uvedených v předchozím textu. V tomto smyslu byla od roku 1992 ústředním orgánem státního systému „Rada vlády ČR pro výzkum a vývoj“, pověřena centrálním výkonem státní správy. Za dobu samostatné existence ČR byly přijaty „Zásady vlády pro oblast výzkumu a vývoje“, usnesením vlády ze dne 25. května 1994 č. 282 a ze dne 23. dubna 1997 č. 247, které předchozí zásady nahradily. V nich byl poprvé v oficiálním vládním dokumentu (v části popisující zaměření státní podpory cíleného výzkumu a vývoje) použit pojem „obrnanný výzkum“: „*V obranném výzkumu a vývoji bude vláda podporovat*

programy, které budou navazovat na celkovou koncepci zabezpečení obranyschopnosti ČR a vytvářet podmínky pro vstup ČR do NATO a Evropské unie."

Potenciál obranného výzkumu reprezentuje souhrn schopností (jednotlivců, kolektivů, institucí, rezortu, státu) k zajištění činností v obranném výzkumu (od rozpoznání problémů, potřeb a možností, přes jejich řešení vědeckými a výzkumnými metodami, po zavádění a šíření vědeckých poznatků, včetně jejich organizování, řízení a zabezpečení). Současně označuje míru schopnosti získávat a využívat nové vědecké poznatky (vlastní i převzaté) v procesech vědy, výzkumu, experimentálního i předvýrobního vývoje, výroby nebo implementace technologií a jejich užití. Zahrnuje rovněž míru schopnosti organizovat přípravu kvalifikovaného vědeckého, výzkumného a experimentálně vývojového personálu. Jeho součástí je infrastruktura obranného výzkumu, zahrnující zejména vědeckoinformační činnost s dostupnými fondy poznatků, metodami přístupu k nim a skutečnou dovedností je využívat.

Potenciál obranného výzkumu je tedy jeho neoddělitelnou součástí, bez níž by nemělo smysl o obranném výzkumu hovořit. Základním elementem potenciálu vždy byl tvůrčí pracovník, z hlediska právního řádu - fyzická osoba. Potenciál vytvářely schopnosti fyzických osob tvořit, řídit, studovat, zkoumat a prezentovat vědecké poznatky. Potenciál tedy utvářely osoby, které byly podle převažujícího charakteru pracovní aktivity tvořící, řídicí, zabezpečující a užívající vědecké poznání, přičemž jedna osoba v různých proporcích plnila všechny uvedené aktivity. Stát se podílel na financování potenciálu obranného výzkumu zpravidla v úplném rozsahu. Výjimku tvořila například individuální literární činnost, příprava přihlášky pro získání projektu nebo grantu.

Právnícké osoby v obranném výzkumu byly buď instituce, orgány nebo pracovní struktury jako sdružení fyzických a právníckých osob, nebo to byla účelová sdružení majetku (nadace, fondy). **Instituce** byly pracovišti obranného výzkumu, jejichž zakladatelem bylo Ministerstvo obrany a byly určeny pro výzkumnou činnost (např. vojenské technické ústavy), nebo jejich část byla schopna zajistit výzkumnou činnost (např. Ústav leteckého zdravotnictví), dále vojenské vysoké školy, případně speciální části organizačních struktur (např. oddělení výzkumů odboru personálního marketingu hlavního personálního úřadu MO). Součástí potenciálu byla rovněž pracoviště jejichž zakladatelem nebylo Ministerstvo obrany a podílely se na základě smluvních vztahů na řešení projektů nebo jejich dílčích částí. V podstatě byly tyto

organizace součástí státního sektoru (např. ústavy Akademie věd ČR, civilní vysoké školy, další rozpočtové a příspěvkové organizace zřízené jinými rezorty státní správy) nebo samostatnými hospodářskými subjekty (akciové společnosti, soukromé firmy, soukromé školy s odpovídající působností a odpovědností). **Orgány** byly podle způsobu vzniku právní způsobilosti statutární a samosprávné. Statutární orgány byly vytvářeny jako prvky organizační struktury s vyčleněnými tabulkovými místy nebo jako násobné struktury. Fyzické osoby do nich byly ustanovovány na základě právních aktů kompetentních statutárních zakladatelů.

Podle rozhodujícího obsahu činnosti byly statutární orgány:

- a) řídicí (ve struktuře Ministerstva obrany, na pracovištích),
- b) poradní (Rada rezortu Ministerstva obrany pro obranný výzkum, vědecké rady vysokých škol a pracovišť, oponentské rady projektů, programů atp.),
- c) výkonné (agentury, orgány činné v zabezpečení výzkumné činnosti, komise pro obhajoby doktorských a disertačních prací ap.).

Samosprávné orgány vznikaly ve vědních oborech a skupinách věd volbou nejkvalifikovanějších představitelů. Úkolem těchto orgánů byla péče o odbornou úroveň, o růst kvalifikace odborníků a systematický rozvoj oborů. Vycházely z potřeb a na základě iniciativy představitelů vědecké komunity. **Pracovní struktury** byla taková sdružení fyzických nebo právnických osob, která souvisela se specifikovanými činnostmi a jejich úhradami, při zachování jejich původní právní subjektivity. Šlo o programy, projekty případně účelové výzkumy, které byly uskutečňovány ve spolupráci několika institucí, ale i orgánů. Fyzické osoby se na nich podílely i mimo rámec pracovněprávních vztahů a jiných smluvních závazků.

2.6.4.2 Potenciál obranného výzkumu z pohledu bezpečnostních rezortů

Na základě zkušeností zejména ze států NATO byly vypracovány v letech 1990 - 1992 dílčí studie, které upřesňovaly úvahy o nezbytnosti vlastního potenciálu a jejich pojetí v době uskutečňování systémových změn. Institucionální část byla označována jako výzkumná a vývojová základna armády (VVZ). Historicky vznikala v různých státech světa od poloviny minulého století jako reakce na jejich potřeby v průběhu válečných činností. Váže se tedy i ke vzniku prvních ministerstev války a generálních štábů. VVZ napomáhala využívat dostupné technické prostředky a technologie k dosažení vyšší účinnosti bojových činností armády.

Dosahování kvalitních vojenských schopností státu se přesunulo do mírových období přípravy stále složitějších vojenských technologií i zbraňových systémů. Z původně válečného určení VVZ se vyvinula trvalá mírová aktivita ve prospěch poznání zákonů a zákonitostí vojenských činností a ke komplexnímu zajištění potřeb bezpečnosti a obrany. Současně s omezenými možnostmi státu uspokojit všechny potřeby ozbrojených sil jsou instituce VVZ určeny k činnostem ve prospěch racionálního rozhodování o nákupech na trhu, pro vytvoření zázemí schopného kupujícího a vynikajícího uživatele. Současně působí na poli vytváření kvalifikovaných zadání, stanovení technicko-taktických požadavků a zadání pro výzbroj, techniku a technologie. Neodmyslitelná byla rovněž funkce přejímky dodávek, standardizace, katalogizace a implementace technologií. Armáda, která neměla vlastní VVZ, nepůsobila v mezinárodním měřítku hodnověrným dojmem. Složitost poznání a znalostí, které provázely zavedení možných variant prostředků a technologií, vylučovala možnost vše jen nakoupit. Kvalifikace pracovníků, kteří byli schopni napomoci akvizici a rozhodování, byla na vědecké úrovni a zařadila je rovněž do potenciálu obranného výzkumu.

Potenciál obranného výzkumu byl z pohledu bezpečnostních rezortů: *1. vnitrorezortní; 2. mimorezortní. Podle financování: a) z rozpočtu rezortů; b) z jiných částí státního rozpočtu; c) mimo státní rozpočet (např. průmyslem); d) jiným způsobem (např. nadacemi nebo zahraničními granty).* Z hlediska ovlivňování obsahu výzkumu byl z pozice bezpečnostních rezortů: *a) sledovaný a ovlivňovaný; b) evidovaný a neovlivňovaný; c) neevidovaný a neovlivňovaný (neřízený, živelný).*

Uvedeným výčtem některých pohledů na klasifikaci potenciálu obranného výzkumu byla evokována zejména základní myšlenka: **uskutečnění retrospektivy vývoje institucí** (nebo dokonce jejich počtu) **není reprezentativní charakteristikou potenciálu**. Představuje jen kvantitativní vyjádření institucionálních podmínek, ve kterých se, v určité historicky vymezené době, potenciál uplatňoval. Teoreticky je takový ukazatel vhodný pro ideální a neomylně fungující stabilizované společenské a nebo rezortní podmínky. Není však vhodný pro dokumentování dynamického období systémových transformací struktur státního systému.

Současně je vhodné upřesnit, že statutární poslání naprosté většiny vnitrorezortních institucí, jež se podílely na obranném výzkumu, bylo orientováno na tyto činnosti: vzdělávání, technický a technologický vývoj, projektování, expertízy, zkušebnictví, standardizace, praktické

lékařství a farmacie, geodetické a kartografické aktivity, služby výpočetní a komunikační techniky, muzejnictví apod. Hodnocení, které by se omezilo jen na instituce s takovým posláním by mohlo vytvořit výrazně zkreslené představy o skutečných hodnotách potenciálu.

Poněkud lépe by vnitrorezortní potenciál vyjádřil přehled o fyzických osobách v jednotlivých strukturálních prvcích. Řada vědecky kvalifikovaných pracovníků zastávala různé řídicí i výkonné funkce mimo struktur oblasti obranného výzkumu a představovaly využitelnou složku potenciálu. Na druhé straně jak mezi těmito pracovníky, tak uvnitř oblasti obranného výzkumu jsou osoby, které se „vezly“ a nepředstavovaly již použitelný potenciál. Systém vědecké evaluace (hodnocení) jednotlivců, který však nebyl v ČR ani v rezortu obrany dostatečně funkční, by mohl napomoci k částečnému zmapování stavu obranného potenciálu. Měly by ho provádět orgány vědecké komunity v pravidelných cyklech. Centrálně však hodnocení nebylo organizováno ani sledováno.

Evaluace vědních oborů a disciplín byla nestejně sledována v závislosti na iniciativě jednotlivých oborových rad, komisí pro obhajoby disertačních a doktorských prací na jednotlivých vysokých školách a dalších orgánů. Jejich aktivity byly využity zejména v průběhu státního akreditačního řízení jednotlivých fakult vojenských vysokých škol. Evaluace pracovišť nebyla centrálně z úrovně rezortu obrany organizována. Základním ukazatelem hodnocení byl jejich podíl na řešení projektů obranného výzkumu.

2.6.4.3 Vývoj institucí obranného výzkumu

Na řešení projektů obranného výzkumu se od roku 1993 podílely instituce rezortu obrany a mimorezortní instituce z ČR. Porovnání jejich vzájemného poměru je možné pouze na úrovni účelových prostředků, kterými byly dotovány jejich výzkumy. Vzhledem k tomu, že i tyto prostředky byly používány až od roku 1994 a to ještě u některých projektů byly uvolňovány Ministerstvem hospodářství, ale i Ministerstvem vnitra, není takové hodnocení objektivní.

Institucionální prostředky na obranný výzkum nebyly sledovány izolovaně a vzhledem k víceúčelovému určení pracovišť VVZ, které se na výzkumu podílely, by bylo možné jen fiktivně stanovit jejich výši. Takové charakteristiky by nebyly objektivní.

V roce 1993 se hlavní činnost soustředila na realizaci protokolu o rozdělení československé armády. Na území Slovenska například zůstala Vojenská vysoká letecká škola

v Košicích, Vojenská vysoká technická škola v Liptovském Mikuláši (obory PVO), Vysoká vojenská pedagogická škola v Bratislavě (obory sociální, psychologické, pedagogické), Vojenská fakulta vysoké školy dopravy a spojů v Žilině (obory týlových služeb, finanční, stavební). Část Výzkumného elektronického ústavu VÚ 060 v Liptovském Mikuláši, zkušební prostor VÚ 010 Záhorie, Vojenský veterinární doškolovací a vzdělávací ústav v Košicích. Na druhé straně byly předávány výsledky výzkumu a informační fondy těch institucí, které zůstaly na území ČR.

Významné bylo řešení personálních otázek, které se promítlo do vzniku děr v pokrytí některých vědních oborů a disciplín, při současném odchodu starších pracovníků mimo rezort obrany. Mnohé projekty a vědecké úkoly byly přerušeny a ukončeny. Charakteristika nových projektů: nedostatečné zadání, potřeba okamžitých výsledků, zejména pro potřeby decizní sféry, nejistota v uplatnění návrhů nových vojenských technologií a nejistota v tom, jaké budou výzkumné potřeby.

Od 1. dubna 1994 přešla část VVZ (vojenské technické ústavy) z rozpočtového na příspěvkový typ organizace. Od roku 1996 jim byl příspěvek výrazně snížen, takže v roce 1997 již byly VTÚ k obrannému výzkumu vázány pouze smluvními vztahy, stejně jako mimorezortní pracoviště. Tomu odpovídala i změna chování pracovišť, které odpovídalo tržnímu prostředí. V roce 2003 pak byla transformace dokončena přechodem části VTÚ do státních podniků a druhé části zpět do rozpočtových struktur rezortu obrany.

V rezortu obrany byly v hodnoceném období následující instituce využitelné pro obranný výzkum: vojenské vysoké školy, pracoviště VVZ (výzkumné ústavy, výzkumná a zkušební střediska), pracoviště smíšeného charakteru (např. nemocnice, Vývojové a technologické centrum informatizace AČR, Vojenský zeměpisný ústav).

a) vojenské vysoké školy

Vojenská akademie v Brně,

Vysoká vojenská škola pozemního vojska, Vyškov,

Vojenská lékařská akademie Jana Evangelisty Purkyně, Hradec Králové.

Všechny vojenské vysoké školy byly rozpočtovými organizacemi, podílely se na významné části řešených projektů. Jejich potenciál se v průběhu let 1993 - 1997 výrazně změnil. Projevilo se to ve struktuře oborů, ale současně ve struktuře odborníků (odchody do důchodu i

mimo služební poměr k rezortu obrany), v rozpadu týmů. Lze sledovat důsledky nestabilní perspektivy ve vojenském školství. K 1. 9. 2004 vznikla sloučením všech vojenských vysokých škol Univerzita obrany s rektorátem v Brně.

b) pracoviště VVZ

Historický ústav AČR, Praha,

Vojenský technický ústav 010, Vojenský technický ústav pozemního vojska, Vyškov, od 1. 10. 2003 divize VTÚPV Vyškov VOP-026 Šternberk, s.p.,

Vojenský technický ústav 030, Vojenský technický ústav letectva a PVO, Praha, 1.7.2003 odštěpný závod VTUL a PVO LOM Praha, s.p.,

Vojenský technický ústav 060, Vojenský technický ústav elektroniky, Praha,

Vojenský technický ústav 070, Vojenský technický ústav ochrany, Brno,

Vojenský technický ústav výzbroje a munice, Slavičín (od 1. 1. 1994 z VÚ 010), od 1. 10. 2003 divize VTÚVM Slavičín VOP-026 Šternberk, s.p.,

Vědecké a servisní pracoviště tělesné výchovy a sportu CASRI, Praha,

Institut civilní ochrany České republiky, Lázně Bohdaneč,

Institut pro strategická studia, Praha (1. 4. 1991 až 30. 6. 1993),

Institut pro výzkum operačního umění, Praha (od 1. 10. 1993 do 31. 12. 1994),

Ústav vojenských vědeckých informací (do 31. 12. 1994),

Ústav obranných studií, Praha (od 1. 1. 1995 do 31. 12. 1996),

Vojenský ústav sociálních výzkumů (do 1. 3. 1994),

Centrum pro výzkum stresu a odolnosti člověka, Praha (od 1. 8. 1993 do 1. 3. 1994),

Expertní pracoviště IL a PVO AČR, Praha (od 1. 4. 1995 do 31. 12. 1996),

Analyticko-informační středisko topografické služby, Praha (do 1995),

Vojenské zkušební středisko 120, Brno (do 1995),

Vojenské zkušební středisko 130, Vyškov (do 1995),

Vojenské zkušební středisko PHM (150), Brno (do 1995),

Vojenské zkušební středisko 160, Hostivice (od 1. 1. 1994),

Středisko rozvoje zdravotnického materiálu 6. zdravotnické základny, od roku 2003
Výzkumné a rozvojové středisko zdravotnické služby Hostivice.

Pracoviště VVZ doznala významných změn. Řadí se k nim změna z rozpočtových na příspěvkové organizace, vnitřní strukturální transformace, snižování početních stavů a rozdělení oborových kompetencí mezi vojenskými technickými ústavy, výrazné vnější zásahy ze strany zřizovatele, které rušily a zřizovaly pracoviště. Důsledkem byla neexistence vhodného pracoviště pro výzkum vojenství a otázek spojených se strategickým rozvojem rezortu obrany. Rozbití řešitelských kolektivů, výrazné oslabení vědeckoinformační infrastruktury, praktické zrušení genofondu některých vědních disciplín, které bylo výsledkem mnohdy chaotického působení, touhy o snížení početních stavů a institucionálních nákladů. V některých oblastech byla problematika potřebné struktury potenciálu obranného výzkumu na nevýznamné pozici při rozhodování o existenci pracovišť.

c) pracoviště smíšeného charakteru

Ústav leteckého zdravotnictví, Praha,

Ústřední vojenská nemocnice, Praha,

Ústřední vojenský zdravotní ústav, Praha,

Vojenský zeměpisný ústav, Praha,

Vojenský topografický ústav, Dobruška,

Vývojové a projektové středisko automatizace velení vojskům, nyní Vývojové a technologické centrum informatizace AČR, Praha,

Vývojové a technologické centrum informačního systému logistiky, Praha (od 1997).

V této kategorii se důsledky transformace neprojevíly v takovém rozsahu jako u VVZ. Skutečností však zůstává, že se potenciál nerozšířil a jeho využití je výrazně přimknuto ke specifickým potřebám organizací a jejich působnosti.

Potenciál institucí mimo rezort obrany byl v uplynulém období využíván jak z centrální úrovně rezortu, tak zejména nositeli projektů z VVZ a vojenských škol. Centrálně jejich použitelná kapacita není zmapována. Prakticky je závislá na ekonomických možnostech rezortu obrany a na schopnosti přesně formulovat zadání a požadavek. Tendence k přesunu možných řešení do civilního výzkumného potenciálu se postupně naplňuje. Není však příslušnými odbornými orgány dostatečně vstřebána, protože setrvává představa o nezbytnosti řešení některých problémů uvnitř rezortu obrany tak říkajíc „vlastními silami“.

2.6.4.4 Vývoj statutárních orgánů

Vrcholová správa a řízení oblasti obranného výzkumu (v rezortu obrany) byly pro všechny statutární orgány rozhodující. Zajišťovaly tok finančních prostředků i metodické řízení. Do roku 1993 to byly federální orgány. Do konce roku 1990 byla věda a výzkum v rezortu obrany řízena z úrovně Generálního štábu, vojenskovědeckým oddělením správy rozvoje velení a vědy. Se vznikem strategického úseku FMO k 1. 1. 1991 vynikla Správa rozvoje vědy a techniky v působnosti náměstka ministra obrany (genpor. Andrejčáka).

Významně se stav změnil po rozdělení ČSFR. Do poloviny roku 1994 to bylo oddělení vědy odboru vojenského školství a vědy MO v působnosti 1. NMO; v letech 1994 - 1996 byly tyto problémy v působnosti ekonomického náměstka. K 1. 4. 1995 vznikl organizační prvek - oddělení vědy odboru správy majetku MO. V dubnu téhož roku byla projednána kolegiem ministra obrany „Koncepce ministerstva obrany v oblasti obranného výzkumu“ (čj. 24/24 - 42/95), která byla schválena. Následně byla vytvořena „Rada rezortu ministerstva obrany pro obranný výzkum“, postupně byly zřízeny databáze, vytvořeny organizační, metodické a další podmínky k realizaci koncepce. Od 1. 1. 1997 nebyl v organizační struktuře MO samostatný odborný orgán pro obranný výzkum. Otázky financování projektů obranného výzkumu padly pod investiční odbor majetkové sekce MO. Celá oblast však neměla jen finanční rozměr, ale zejména obsahový.

Vzhledem k potřebám obrany, při uvažování o vstupu ČR do NATO došlo v letech 1998 a 1999 ke změnám. Vznikly samostatné prvky v nově utvářeném úseku Národního úřadu pro vyzbrojování. Tam byly a jsou zařazeny řídicí prvky pro obranný výzkum, v roce 2004 to je odbor řízení programů výzkumu a vývoje.

Závěrem je nezbytné rovněž uvést, že bylo v roce 2001 zcela vyměněno personální složení řídicího prvku, který dlouhodobě v rezortu obrany prosazoval celostátně platná pravidla před „vnitrozoborními úpravami“. Úplně nový, pro oblast obranného výzkumu a vývoje nezkušený personál, nemohl nastavit stabilní prostředí. Snad i proto došlo ke kolapsu financování a vítězství byrokracie, která není v souladu s přijatou zákonnou úpravou státní podpory výzkumu a vývoje. Zákonnodárci rozhodně nechtěli zakázat financování obranného výzkumu v rezortu obrany. Takový stav však v roce 2004 nastal. Bude-li tento stav pokračovat, bude jen otázkou času, kdy obranný výzkum a vývoj z celostátního systému výzkumu a vývoje vymizí.

2.6.4.5 Shrnutí k potenciálu obranného výzkumu

Shrnutí základních informací o potenciálu obranného výzkumu ukazuje na jeho prudký a překotný vývoj, na snižování počtů uvnitř rezortu obrany a na závislost na strukturách NATO. Základem byly schopnosti jednotlivých tvůrčích pracovníků, ale k nim se zařadily i schopnosti při řízení, zabezpečení a přípravě kvalifikovaných uživatelů, kteří měli zajistit zpětnou vazbu na výzkum. V letech 1993 - 1997 došlo k výrazným změnám, které zpočátku souvisely s rozdělením Československa, ale v následujících letech byly spojeny zejména s transformací armády, celého rezortu obrany a společnosti.

Před vstupem do vojenských struktur NATO existovalo rozsáhlé množství vojenských, vojenskotechnických a dalších příbuzných problémů, které vyžadovaly odpovídající výzkumné rozpracování. Ze stavu potenciálu obranného výzkumu v závěru roku 2004 lze usuzovat, že transformace této oblasti byla nahodilá a nebyla ještě dokončena. Hledány byly vhodné proporce mezi výzkumem, který bude zabezpečován rezortem obrany a mimorezortní nebo mezinárodní činností. Souběžně v souladu se státním systémem byly zaváděny postupy k pravidelné evaluaci osob i institucí, které měly zajistit mezinárodní srovnatelnost a úroveň. Tyto problémy ve všech souvislostech vyžadovaly řízení odpovídajícím kvalifikovaným statutárním aparátem, zejména ve vrcholové úrovni, ale ve strukturách Ministerstva obrany ČR nebylo této skutečnosti přáno. Věda a obranný výzkum a její potenciál nebyly považovány za významný prvek struktury rezortu obrany, což se projevilo nesprávným zařizováním řídicího prvku a neúspěšnou snahou o jeho úplnou likvidaci. Důvodem zachování a revitalizace byl zákon a vstup do NATO.

Souhrnně je nezbytné hodnotit, že v letech 1989 – 2004 došlo ke snížení potenciálu obranného výzkumu, rozpadu a ztrátě potenciálu nezbytného pro udržení a rozvoj některých

oborů a disciplín, zejména oborů vojenských věd. V důsledku těchto nestabilních poměrů a změn byla narušena schopnost ČR uplatnit se v mezinárodní konkurenci.

2.6.5 Proměny obsahu obranného a bezpečnostního výzkumu

2.6.5.1 Období let 1989 až 1993

Do vzniku samostatné ČR působil obranný výzkum v rozměru federálního ministerstva obrany a pokračoval v rychlé transformaci do nových podmínek. Významné bylo vytvoření Institutu pro strategická studia FMO v roce 1991, který měl napomáhat systémovým změnám v zajišťování obrany státu. Tam bylo poprvé v období po druhé světové válce zahájeno rozpracování samostatné strategie obrany ČR. Byly vypracovány původní dokumenty k této problematice a rozpracováno plánování pomocí cílů.

2.6.5.2 Období let 1993 až 1995

Do přijetí dokumentu „Koncepce ministra obrany v oblasti obranného výzkumu“ (čj. 24/24-42/95) projednaného v Kolegiu dne 24. 4. 1995, nebyl obranný výzkum rigorózně programován a rozpočtován Ministerstvem obrany ČR. Od vzniku AČR do konce roku 1995 byly výzkumně řešeny problémy, jejichž vznik je datován před rokem 1993 na FMO a problémy s obranným a vojenským rozměrem, které byly převzaty od Federálního ministerstva průmyslu a dále projekty, které vyžadovaly výzkumné řešení spojené se vznikem AČR.

Celkem bylo v této etapě řešeno 110 projektů obranného výzkumu. Řešení některých z nich přesáhlo uvedené časové období. Za nejvýznamnější výsledky obranného výzkumu v tomto časovém období lze považovat projekty obranného výzkumu, které výzkumně doprovázely zrod nové armády a konverzi některých útočných zbraní a zbraňových systémů.

2.6.5.3 Období let 1996 až 1997

Po přijetí „Koncepce MO ČR v oblasti obranného výzkumu“, kde byly definovány principy a procedury programování a rozpočtování obranného výzkumu, zformulovalo ministerstvo obrany 8 programů obranného výzkumu v následující struktuře:

1. program: PŘÍPRAVA, VÝSTAVBA, ZABEZPEČENÍ A POUŽITÍ AČR

Optimální organizační struktury armády, vytvoření účinného a technicky moderního systému řízení obrany, velení vojskům, vedení bojové činnosti a jejich všestranného zabezpečení. Zlepšení podmínek života příslušníků AČR a zdokonalení odborné a fyzické připravenosti příslušníků armády.

Cílem programu bylo získávání nových poznatků k rozvoji teorie a praxe vojenského umění ČR, strategie obrany, přípravy státu a armády na obranu, získávání nových vojenských schopností státu, obranných zdrojů, účinnosti a efektivnosti jejich využití. Získání poznatků a analytických informací pro potřeby odstrašování, řízení krizí, kontrolu zbrojení a odzbrojení, mírovou politiku a mezinárodní bezpečnost. Dále pro rozvoj vojenského umění, technologických a logistických předpokladů vedení obrany, vytvoření a ověření základních předpisů, podle nichž bude organizována příprava velitelů, štábů a vojsk.

2. program: ZDOKONALENÍ PROCESU VYZBROJOVÁNÍ A TECHNICKÉHO ZABEZPEČENÍ ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY

Zvýšení účinnosti zbraní a zbraňových systémů, zvyšování spolehlivosti a snižování nákladů provozu a údržby vojenské techniky, efektivní a ekologicky nezávadná likvidace vyzařování vojenské techniky a využití špičkových technologií u vojenské techniky, technických prostředků a výzbroje AČR.

Cílem programu bylo získání nových poznatků pro zvýšení efektivnosti obranných zbraňových systémů, činnosti dělostřelectva, letectva a integrované PVO a protitankové obrany. Získání nových poznatků o možnostech systému velení, prostředků spojení, průzkumu a REB a technického zabezpečení procesu humanizace a profesionalizace AČR.

3. program: ZDOKONALENÍ ZDRAVOTNICKÉHO ZABEZPEČENÍ VOJSK

Nové jednotné diagnostické, laboratorní a léčebné postupy v polních podmínkách. Nové preventivní, diagnostické a léčebné metody pro stupeň první lékařské pomoci, odborné a specializované lékařské pomoci v AČR.

Cílem programu bylo získávání nových poznatků, poznání stavu, vypracování návrhů monitorování, prevence, diagnostiky a léčby infekcí, toxikománií, polytraumatů, neurotraumatů a otrav, řešení problémů řízení, organizace a zabezpečení vojenské zdravotnické služby, vymezených úseků zdravotnického zabezpečení v AČR.

4. program: OCHRANA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ AČR A VETERINÁRNÍ ZABEZPEČENÍ VOJSK

Prevence a ochrana životního prostředí před negativním působením činnosti vojsk. Ochrana vojsk před nepříznivými vlivy životního prostředí. Metody zvyšování kvality odolnosti a výkonnosti služebních zvířat.

Cílem programu byl rozvoj ekologické bezpečnosti v míru, při výcviku a činnosti vojsk v rozměru metod prevence, rozvoje technologií monitorování, detekce a odstraňování následků pro celkové snížení negativního působení vojsk na životní prostředí, pro ochranu vojsk proti nepříznivým vlivům. Ve veterinární oblasti jsou cílem metody zvyšování odolnosti, výkonnosti a kvality služebních zvířat.

5. program: ZDOKONALENÍ MATERIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ AČR

Nové prostředky, postupy a materiály pro materiální zabezpečení AČR.

Cílem programu bylo získávání poznatků k řešení problematiky uceleného materiálního zabezpečení AČR k vedení bojové činnosti nebo plnění jiných úkolů dle předurčení, poznatků k řešení problémů v oblasti udržování materiálových a technických systémů po celou dobu životnosti, diagnostiky, údržby, oprav, modernizace k prodloužení životnosti a vyřazování.

6. program: ZDOKONALENÍ CIVILNÍ OCHRANY ČR

Metody, technologie, technické prostředky zdokonalování civilní ochrany ČR.

Cílem programu byla vědecká podpora strategických i koncepčních rozhodnutí pro efektivní profilaci oblasti civilní ochrany ČR, objektivizaci rozhodování, založené na metodách a prvcích umělé inteligence a včetně univerzálnosti využití návrhů i ve výukovém a výcvikovém procesu řídicího personálu a orgánů velení CO.

7. program: TVORBA NOVÉ SOUSTAVY SPOLEČENSKOVĚDNÍCH POZNATKŮ ROZVOJE MODERNÍ ARMÁDY

Dominantní historické, sociologické, psychologické a etické faktory transformace armády a řízení její výstavby. Personální management ve vojenských podmínkách.

Cílem programu bylo získávání nových poznatků, poznání stavu a vypracování návrhů na řešení problémů v oblasti přípravy AČR a ČR k obraně. Jak v oblasti lidského potenciálu a ekonomického zabezpečení AČR, tak v oblasti vztahů armády, společnosti a světa. Vytvořit teoretické a praktické poznatky pro řízení a ovlivňování lidí ve vojenských podmínkách ve prospěch změn jejich poznatků a postojů, pro výkon vojenské služby, profesionalizaci a postavení ve společnosti.

8. program: TECHNOLOGIE A PROSTŘEDKY VÝZKUMŮ

Speciální postupy, prostředky, látky, materiály a zařízení k zabezpečení rozvoje špičkových technologií a pro podporu vrcholového rozhodování o bezpečnosti a obraně státu.

Cílem programu bylo získání nových poznatků, poznání stavu a vypracování perspektivních požadavků na inovační procesy v AČR. Vytvoření kvalitních národních a vojenských výzkumných kapacit, které budou přínosem pro rozvoj mezinárodní spolupráce se státy NATO a zdatným odborným poradcem při objednávání vojenských zakázek a zavádění špičkových technologií v AČR.

Celkem byly v této etapě řešeny 102 projekty obranného výzkumu. Některá řešení projektů překročila do roku 1998.

2.6.5.4 Období let 1996 až 2000

Pro období vstupu ČR do NATO zformulovalo ministerstvo obrany 4 programy obranného výzkumu v následující struktuře:

1. program: VÝZKUMNÁ PODPORA OPERAČNÍCH SCHOPNOSTÍ AČR

Oblasti programu: Strategie obrany a bezpečnostní politika; Vojenské umění (vojenská strategie, operační umění a taktika); Vztah armády a společnosti; Problematika civilní ochrany; Krizový management.

Cílem programu bylo získání nových poznatků z problematiky bezpečnosti a bezpečnostního prostředí, strategické obrany ČR, strategického a obranného plánování, rozvoje vojenské strategie, operačního umění a taktiky, taktiky operačního a bojového použití ozbrojených sil, organizačních struktur AČR, problematiky civilní ochrany a krizového řízení.

2. program: VÝZKUMNÁ PODPORA SIL A PROSTŘEDKŮ AČR

Oblasti programu: Systémy velení, řízení a komunikace; Zbraňové systémy a vojenská technika; Informační systémy a informační technologie; Vojenská logistika; Balistika, výbušniny a munice.

Cílem programu bylo získání teoretických a experimentálních poznatků potřebných pro modernizaci stávající výzbroje a techniky AČR s důrazem na pozemní vojsko a vzdušné síly, systémy řízení letového provozu, leteckou techniku, ženijní techniku a odminovací zařízení, inteligentní munici, komunikační systémy a spojovací prostředky, vývoj trenažerové techniky, simulace bojové činnosti a rozvoj informatizace.

3. program: ROZVOJ POZNATKOVÉ A TECHNOLOGICKÉ ZÁKLADNY VOJENSKÝCH SCHOPNOSTÍ

Oblasti programu: Materiály a technologie pro vojenské využití; Ekologie; Modelování a simulace.

Cílem programu bylo získání nových poznatků a metod v oblasti materiálových a nemateriálových technologií, zejména formami modelování s důrazem na základní využití při modernizaci zbraní a zbraňových systémů, vojenské techniky, prodlužování její životnosti, opravitelnosti a diagnostiky, využití elektroniky, nových materiálů a principů vojenství.

4. program: VÝZKUMNÁ PODPORA LIDSKÉHO POTENCIÁLU AČR

Oblasti programu: Vojenský personál, příprava a výchova; Ochrana živé síly; Zdravotnické zabezpečení.

Cílem programu bylo získání nových poznatků o přípravě, komplexní péče a zabezpečení vojenských profesionálů a vojáků v základní službě AČR, z řízení vojenské personalistiky, pro vojenskou pedagogiku a psychologii, vojenskou výchovu a vojenskou historii.

Řešeno bylo 124 projektů obranného výzkumu. Za nejvýznamnější výsledky v tomto časovém období, jež našly bezprostřední praktické uplatnění, lze považovat ty projekty, které výzkumně doprovázely zejména přípravu rezortu obrany pro vstup do NATO a přispěly k řešení problémů spojených s prvním obdobím našeho členství v NATO.

2.6.5.5 Období let 2000 až 2004

V tomto období pokračovalo využívání programů v dalším zpřesněném rozsahu, ale vstupy orgánů a jednotlivců, kteří neměli ve struktuře rezortu obrany mnoho společného

s obranným výzkumem a vývojem, znamenaly mnohdy neodůvodňované zastavení financování i řešení přidělených projektů. Byl to mnohdy důsledek přípravy reformy, ale i voluntaristických postupů. Záchranou pro stabilizaci některých projektů bylo členství v NATO a mezinárodní vazby. V některých etapách byla v podstatě zastavena činnost poradního orgánu Rady rezortu MO pro obranný výzkum, kde byli zástupci i civilní výzkumné a akademické komunity. Ekonomické přístupy a pronásledování aktivní tvůrčí činnosti přinesly paradoxní situaci zastavení financování vlastních výzkumných pracovišť rezortu obrany v polovině roku 2004. Financování mohou být jen externí řešitelé obranného výzkumu, tedy neodborníci na vojenské a obranné otázky.

Toto období je možné označovat za typické pro úřednické zásahy do projektů, i když byla uskutečněna podpora tvorby koncepce profesionální armády a podpora přihlášení se ke specializaci v NATO.

Stav roku 2004 je možné označit za nelogickou patovou situaci, která může způsobit ohrožení budoucích tvůrčích schopností rezortu obrany v oblasti obranného výzkumu a ztrátu mezinárodní prestiže.

2.6.5.6 Hlavní závěry k proměnám obsahu obranného výzkumu

Před ČR byly po roce 1989 postaveny v oblasti bezpečnosti a obrany nové úkoly, jejichž zvládnutí bez pomoci výzkumné, informační a vědecké podpory bylo omezené, neúplné a systémově nedokonalé. Toto období vyžadovalo zcela nový, vědecky podložený přístup zejména v oblasti samostatného rozvoje strategie zajišťování bezpečnosti a obrany, vojenské strategie, operačního umění i taktiky. Od prvopočátku byly analyzovány problémy profesionalizace ozbrojených sil, obranného plánování, financování a podpory vrcholového rozhodování. Postupně byly odhalovány nové poznatky o NATO, EU a jiných orgánech a institucích, v nichž mohou vojska a jednotlivci z ozbrojených sil a bezpečnostního systému působit. Potřeba výsledků byla okamžitá, zejména z pohledu rychle se měnících představitelů ve zcela nestabilních strukturách rezortu obrany.

Od roku 1993 oblast výzkumu a vývoje rezortu obrany procházela soustavnými reorganizacemi, které se významně promítly jak do řídicích struktur, tak i do potenciálu vlastní výzkumné a vývojové základny. Nazírání na tuto oblast jako na strategický prvek rozvoje soudobé bezpečnosti, obrany a ozbrojených sil, bylo postupně nahrazeno jejich vysvětlováním

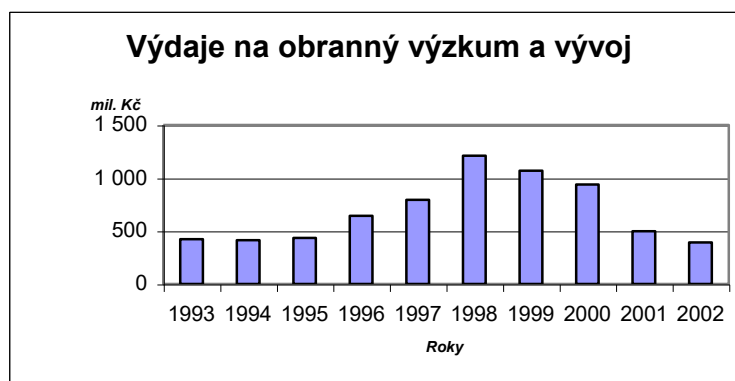
jako součásti ekonomických aktivit a následně jako majetku rezortu obrany. Z těchto pohledů vyplynulo i organizační začlenění řídicích prvků do struktur MO, do způsobu plánování, řízení a financování.

Věcné zaměření výzkumných a vývojových aktivit bylo dobře nastaveno po roce 1995, nebylo však zcela odvíjeno od důkladné a komplexní vědeckoinformační činnosti. Sledovatelský výzkum nebyl organizován, s výjimkou projektu KLÍČ v roce 1998. Výstavba infrastruktury obranného výzkumu a vývoje zaostávala za možnostmi a potřebami revolučních změn ozbrojených sil. Nedařilo se zakládat nové obory k využívání nejnovějších vědeckých poznatků. Nebyly využity přednosti intelektuálního potenciálu ČR.

I když byla postupně zavedena legislativa ČR v oblasti výzkumu a vývoje, demokratický rámec řízení částečně zajistil participaci vědecké komunity státu na přípravě a usměrňování vědní politiky rezortu obrany, přetrvávaly nedostatky, zejména na úseku financování. To významným způsobem ovlivnilo rovněž obsahové zaměření obranného výzkumu a úspěšnost jeho realizace. I přes vlivy nepříznivého prostředí byly dosahovány výsledky, které jsou mezinárodně uznávány, ale v menším rozsahu, než umožňuje početnost skutečného potenciálu.

2.6.6 Proměny financování výzkumu

Financování představuje samostatnou část problematiky obranného výzkumu a vývoje v hodnoceném období let 1989 – 2004. ČR měnila své přístupy, což se promítalo rovněž do způsobu alokace i stanovování pravidel pro financování. Teprve s postupem času a zejména po přijetí zákona č. 130 v roce 1992, začala oblast výzkumu a vývoje rozlišovat institucionální a účelové financování. Trvalo však nějakou dobu, než se pravidla zažila a začala plnit své úkoly.

Charakteristika výšky přidělených prostředků je uvedena v grafu: *Výdaje na obranný výzkum a vývoj*. Představuje však jen část objektivní informace, protože není podrobněji rozebrána z hlediska toho, které náklady byly do těchto souhrnných sum zahrnuty. Bylo to v jednotlivých letech různé, ale řídicí článek v rezortu obrany věděl, jaké výdaje uvádí.

Kritizovanou stránkou financování však byly procesy spojené s jejich realizací, uvolňováním, plánováním, spotřebou a omezujícími pravidly. Shrnutí do následujících odrážek tyto nedostatky charakterizuje:

- rezort obrany opakovaně neuvolňoval prostředky pro finanční podporu pokračujících projektů obranného výzkumu a vývoje ve stanoveném termínu, opožďoval uvolňování finančních prostředků na nové projekty obranného výzkumu a vývoje,
- financování a účtování dlouhodobě nesledovalo postupy a pravidla dané zákonnými normami a pravidly stanovenými Radou vlády ČR pro výzkum a vývoj a MF ČR pro tuto oblast,
- rezort obrany opakovaně měnil v průběhu roku výši výdajů na obranný vývoj, což prokazovalo neúspěšné zařazení kategorie „obrný vývoj“ do oblasti výzkumu a vývoje ČR,
- v rezortu obrany soustavně nebylo vytvářeno stabilní prostředí pro výkon státní správy v oblasti výzkumu a vývoje podle zákona,
- pro nejasnost a nezáměr managementu rezortu obrany, nebyl integrován obranný výzkum a obranný vývoj a nebyly vydány administrativní dokumenty a předpisy pro řízení těchto oblastí v celém spektru, tj. od tvorby politiky a strategie pro tuto oblast až po způsoby financování, účtování, evidence, katalogizace, statistiky a archivace, které zohledňují jejich specifiku,
- finanční řízení a problémy v rezortu obrany odsunuly význam obsahu obranného výzkumu a vývoje na nevýznamnou pozici.

2.6.7 Etapy proměn v letech 1989 - 2006

Proměny obranného výzkumu a vývoje v hodnoceném období let 1989 – 2004 je možné promítnout do následujících etap, charakterizovaných časovou etapou a pojmenováním.

1989 – 1992 Etapa rozpadu potenciálu, bipolarity a ČSFR

Období po roce 1989 bylo poznamenáno procesem snižování početních stavů, změnou rozsahu řešeného výzkumu a přehodnocováním úkolů. Instituce procházely interními změnami a transformacemi, změnami zadání, rušením dřívějších úkolů, přehodnocováním důsledků pro novou orientaci. Z výzkumu odešla řada pracovníků, narušeny byly výzkumné a vývojové týmy, zpřetrhány vazby s výrobními závody. V závěrečné části období pak byla hlavním rysem příprava a realizace rozdělení vojenského výzkumu na část, která zůstala v ČR a část, která zůstala nebo byla převedena na Slovensko.

Souhrnný potenciál klesl a vznikly v něm mezery, které se nepodařilo v následujících obdobích nahradit. Vznikaly však nové obory a rozvíjeny byly zejména strategické úkoly.

1993 – 1998 Etapa hledání nových struktur a orientace

Vznik samostatné ČR byl provázen zavedením nové legislativy pro státní podporu výzkumu a vývoje a obranný výzkum začal být vnímán jako součást státního výzkumu. Rozpad federace se promítl do vytváření nových struktur a řešení nových problémů. Potenciál byl roztržštěný, vznikaly snahy o vytváření asociací obranného průmyslu a v nich byly zahrnuty i výzkumné instituce. Strategické řízení bezpečnosti a obrany státu nestanovilo jasné cíle, projevovala se neexistence Bezpečnostní rady státu a vliv nesprávné teze, že trh v oblasti obranného výzkumu bude účinně fungovat. Z výzkumu odešla další vlna schopných pracovníků za lepšími pracovními podmínkami. Ve vrcholovém řízení obranného výzkumu začala fungovat Rada rezortu MO pro obranný výzkum a byly přijímány kroky k orientaci roztržštěného výzkumu.

Souhrnný potenciál dále poklesl, protože se pracovníci museli více než výzkumu věnovat boji o existenci, přežití a zabezpečení. Přesto se podařilo shromáždit řadu nových výsledků, které napomohly orientaci ve prospěch budoucí specializace.

1999 – 2004 Etapa členství v NATO a EU

Členství v NATO a o 5 let později v EU rozhodně ovlivnilo obranný výzkum zejména jeho začleněním do mezinárodního prostředí, větší srovnatelností a otevřeností, přechodem k novým úkolům, které odpovídaly právě této situaci. Příprava strategické změny přechodu k plně profesionální armádě, která byla pod politickým tlakem urychlena, přinesla spoustu

nových, dosud neřešených problémů, které jsou v silách transformovaných pracovišť. Kapacity obranného výzkumu však nebyly plně využívány. Rozsáhlé a trvalé personální změny zhoršily schopnost zadávat výzkumné problémy a mnohdy byly využívány zahraniční subjekty, které nedosahovaly domácí úrovně. Zcela nelogicky se zhoršilo strategické řízení této oblasti, včetně vytváření administrativních problémů ve financování. Rezort obrany jako jeden z mála rezortů státní správy nebyl schopen naplňovat ustanovení platných zákonů, až financování vlastních institucí v červenci 2004 zastavil a kriminalizoval tvůrčí činnost. Z výzkumu odešla další skupina zkušených pracovníků, narušeny byly akreditované obory jako „Teorie obrany státu“. Nedoceňována byla odborná a kapacitní náročnost výkonu základních činností pro plnění úkolů a cílů oblasti obranného výzkumu a vývoje, zejména směrem k vědeckému výboru a výboru pro obranný výzkum a technologie NATO. Významným způsobem byly omezeny a přerušeny vztahy k civilním vysokým školám a mimorezortní pracovištím.

Souhrnný potenciál dále poklesl. Rozšířila se mezinárodní spolupráce a vytěžování zahraničních informačních zdrojů. Uplatnily se i nové výsledky na mezinárodní úrovni. Rozvíjí se podpora prohlášené specializaci ozbrojených sil ČR (ochrana proti zbraním hromadného ničení, pasivní sledovací systémy, vojenské zdravotnictví).

2.6.8 Závěry k tvůrčím zdrojům

Výzkum bezpečnosti by se mohl orientovat na studium krizových míst při modelování bezpečnosti – nebezpečnosti. Analytické činnosti jsou zaměřeny na postupy, které směřují k **odhalení možných příčin potíží, plynoucích z propojení bezpečnosti občana a státu**. Metodologie přístupu je založena na analýze stavebních prvků bezpečnostní entity, tedy na bezpečnost (**B**), bezpečnostní politiku (**BP**), bezpečnostní systém (**BS**).

Za *s* (prostor) dosadíme stát, *t* je pro zkoumání konstantní a nevýznamné, *r* představuje účel, tj. společné rysy bezpečnosti občana a státu. (**B**) bezpečnost občana a státu má společná propojení, protože bezpečnost státu představuje součet bezpečnosti jeho občanů. Tato bezpečnost je hodnotitelná v určité generalizované podobě. (**BP**) bezpečnostní politika vždy existuje ve vědomém nebo nevědomém stavu a v její proklamativní části rozhodně je pod slovem „stát“ rozuměn i občan. Soudobé pojetí bezpečnostního systému (**BS**) má základní element instituci.

Právě v pojetí bezpečnostního systému mohou vznikat systémové a metodické potíže, které se promítanou do teoretického odvozování následných úvah. Bude-li systémové prvky tvořit

soubor elementů, které představují instituce, je velmi pravděpodobné, že se ztratí nebo zeslabí provázání s občanem. **Budeme-li propojení bezpečnosti občana a státu chtít zachovat, pak elementem bezpečnostního systému (nejmenší skladebnou částí) musí být občan a ne instituce.**

Předchozí závěr je podložen posloupností analytických závěrů, které jsou založeny na hodnocení teoretických a praktických předpokladů, jež zahrnují poznatky z různých vědních disciplin. **(BS)** má operovat jako jednotící prostředí, které bude slučovat všechny podstatné komponenty komplexně pojímané bezpečnosti. **(BS)** zkratka musí být takový, aby umožnil zahrnutí všeho, co je s bezpečností spojeno. Jestliže jsme při hodnocení současného stavu v chápání bezpečnosti a bezpečnostní politiky objektivní, pak si musíme uvědomit, že se při hodnocení **(BS)** zabýváme: 1) *bud' posuzováním toho, co reálně existuje, i když to bylo vytvořeno v libovolném, třeba i neřízeném procesu, nebo 2) posuzováním toho, co by mohlo či mělo být.*

Někdy dochází ke směšování obou přístupů. Výsledek pak bývá matoucí, zkreslující. Při hodnocení samotné struktury systému se pak zabýváme tím, co jsme sami pro podrobnější pochopení konstruovali, způsobem popisu a vyjádření, které nemusí při určitých zevšeobecněních odpovídat skutečnosti. Ze systémového hlediska je nejvýš žádoucí, aby si analytici uvědomovali, že **popis stavu nemění realitu**. Jejich kritici by pak měli ctít, že existuje v prostoru mnoho bodů, ze kterých je možné předmět zájmu pozorovat.

Současný **(BS)** je tvořen množinou institucí (státních, nestátních, regionálních, mezinárodních), které ovládají množinu jim příslušných činností v návaznosti na očekávané stavy bezpečnosti. Pro fungování **(BS)** jsou určující bezpečnostní stavy, které by měly vyvolat posloupnost činností, příslušejících konkrétním institucím, ale i jednotlivcům. Ideální funkčnost bezpečnostního systému neexistuje. Život ukazuje na rozdíl mezi předpoklady a praxí. V tomto složitém systému, který zahrnuje velké množství komponent, je zákonitě skutečná účinnost vždy nižší než její ideální hodnota.

Teoretické předpoklady ideálního fungování **(BS)** jsou oslabovány zejména:

- a) nejednotným pochopením **(BP)** v různých rezortech a institucích v důsledku nedostatečně připravených politiků a představitelů státní správy;
- b) neúplností legislativních úprav a tam, kde jsou nejednotným výkladem zákonných předpokladů;

- c) relativní izolovanou činností jednotlivých institucí (prvků bezpečnostního systému), nedořešením kompetencí, praktických otázek spolupráce v různých bezpečnostních stavech;
- d) směřováním politického vedení s odborným řízením silových rezortů a dalších institucí (rozpor mezi mírou politického vlivu a náročností praktického řízení);
- e) odtržeností institucí od občana.

V různých materiálech, které byly publikovány k problematice (**BP**), je dosti rozsáhlým způsobem analyzována, popisována a dokumentována bezpečnost ČR nebo obecně státu. Významná je skutečnost, že v **dokumentech je zohledňována úroveň státu**. Ne úroveň jednotlivce, občana, daňového poplatníka, žáka, studenta, důchodce. Státu, který je formou organizace lidské společnosti, jež se vyznačuje sdružením obyvatel určitého území do právního celku. Státu, který je fenoménem mezinárodních vztahů. Státu, který má státní území jako věčný podklad a občany jako osobní podklad. Jestliže jednatel představuje na této planetě prvek živé přírody – živý organismus, který má svou fyzickou, duševní i společenskou stránku, pak stát můžeme mimo jiné pojmenovat jako organismus, který je umělý, integrovaný, vyššího typu. Jeho bezpečnost má jiný obsah a jinou prioritu jednotlivých prvků, než bezpečnost občana.

Pouze některé části bezpečnosti občana a státu jsou společné, ale jejich význam v hierarchii významnosti je z pozice občana přisuzován individuálně. Podrobný rozbor všech aspektů přísluší psychologickému a sociologickému výzkumu. Existuje možnost vypracování porovnávacích studií, které by vedly ke kategorizaci občanů a k nalezení objektivních poznatků o bezpečnosti občana. I bez těchto studií je možné předpokládat, že kdybychom sestavili žebříček významných bezpečnostních vlivů, budou na čelních místech *skupiny osobních faktorů*: zdraví, úroveň připravenosti odolávat proti nebezpečí, nebezpečnost povolání, povahové rysy ap. Ve *skupině mimoosobních faktorů*: účast v dopravě, vliv zločinu a organizovaného zločinu, důsledky společenské role, následky přírodních katastrof, ale taky válka, vtažení do teroristických činů ap.

Jestliže **bezpečnost občana** budeme důsledně analyzovat, dospějeme k závěrům, které můžeme pojmenovat jako **duševní, kulturní, morální, sportovní, zdravotní, sociální, osobní, právní a jiná bezpečnost**. To jistě lze. Není to však hlavní vodítko předkládaných úvah. Co je společné pro bezpečnost občana a státu. Je to málo a opatrně vyslovovaná teze, která souvisí s **existencí a neexistencí organismu**.

Pro bezpečnost státu bylo rozpracováno **kontinuum bezpečnosti státu**. Pojem kontinuum byl zvolen proto, že charakterizuje něco spojitého, nepřetržitého, souvislého a to je bezpečnost, která si nemůže vyžádat oddychový čas nebo dovolenou. Kontinuum charakterizuje strategickou obranu tohoto „umělého organismu“ pro stavy od míru přes krizové situace, až k válce. Ve vrcholu kontinua zahrnuje vedení války a pak etapu navrácení do mírového stavu.

Výsledek války však může být různý, v souladu s principem „jin-jangu“: *při vítězství je zpravidla obhájena existence státu, což se ne vždy může tvrdit při porážce*. V lepším případě dochází k transformaci státu, v tom horším k jeho zániku. Na bývalém státním území pak zůstávají lidé. Při vyjádření těchto situací je rovněž možné přejít k číselnému popisu stavu hodnotami v intervalu $<-1; +1>$. Hodnota **-1** znázorňuje zánik organismu – *stát není*; **0** stav stabilního nebezpečí, tj. běžnou existenci hrozeb, ohrožení a rizik, které jsou dostupnými prostředky (**BS**) státu řešeny – *existence státu je ohrožena*; **+1** stav bezpečnosti, který neohrožuje existenci státu – *stát je*.

Pro bezpečnost občana je rovněž možné rozpracovat **kontinuum bezpečnosti občana**. To je pevně spojeno s životem, s fyzickou existencí. Působením osobních a mimoosobních vlivů se bezpečnostní hladina rovněž může pohybovat v číselném intervalu $<-1; +1>$. Hodnota **-1** znázorňuje zánik organismu – *smrt*; **0** stav stabilního nebezpečí, tj. úspěšné odolávání občana ohrožením, která život přináší – *existence občana je ohrožena*; **+1** stav bezpečnosti, který neohrožuje život (existenci) občana – *život*.

Platí zde **zvláštní vztahy**: zemře-li občan – stát existuje; zanikne-li stát – člověk žije, ne však jako občan dřívějšího státu. Ve všech dosud existujících formách státních útvarů byla formulována morální a později i právní pravidla, která zavazovala občany k povinnosti bránit bezpečnost státu a každý stát má jednu z hlavních povinností spojení se zajištěním bezpečnosti vlastních občanů.

Skutečný stav bezpečnosti je s časem proměnlivý a závisí na aktivitách státu, motivaci a přístupu občanů. Stát, jeho orgány a instituce jsou rovněž vytvořeny z občanů, kteří v nich naplňují svou roli. Logicky tedy nemůže nikdy nastat stav, kdy by nebyla zajišťována bezpečnost. Záleží jen na její úrovni.

Výzkum bezpečnosti – nebezpečnosti má svůj předmět v bezpečnostní entitě. Popis bezpečnostního systému by měl napomoci propojení bezpečnosti státu a občana, napomoci

odstranění bariér, které jsou mezi rovinou bezpečnosti obou závislých subjektů. Je zde nezbytné uplatnit požadavek na celostní (holistické) řešení, což mimo jiné znamená, že jakýkoliv výskyt předmětu nebo jevu souvisejícího se systémem je možné do některého prvku zařadit. Pro orientaci výzkumu je navrhováno vycházet ze základního elementu celého systému na úrovni občana, nikoliv instituce (organizace). Kritériem pro formulaci jednotlivých prvků takového pomocného systému je role občana. **Základem pro správné definování stavu není stav bezpečnosti, kdy se nic neděje, tj. stav klidu (+1), ale právě stav opačný, kdy celý systém funguje a všechny jeho prvky musí odvádět optimální výkon, aby byl zachován stát (-1).**

Předpokládáme, že obrana bezpečnosti probíhá na vlastním státním území. To znamená, že tam stát chrání bezpečnost vlastních občanů a cizinců, kteří jsou na státním území, ale ne jako agresori. Někteří státní příslušníci jsou cizinci v zahraničí. Jaké mohou být základní role občanů státu podle jejich začlenění do bezpečnostního systému? Mohou být:

- 1. zařazení ve vrcholovém řízení obrany státu a ve státní správě;**
- 2. zařazení v diplomacii, mezinárodních a vojenskopolitických aktivitách;**
- 3. zařazení v ozbrojených silách (jako profesionálové nebo mobilizovaní, doplnění);**
- 4. těmi, kdo pokračují v činnosti hospodářství a služeb;**
- 5. ostatní lidé spadající pod civilní ochranu státu (včetně péče o životy cizinců);**

Takto můžeme rozlišit lidský faktor bezpečnostního systému a podrobně rozepisovat fungování těchto relativně samostatných podsystémů. Součástí bezpečnostního systému však jsou ještě další systémové prvky, které významně ovlivňují výsledek boje o existenci státu. Mezi ně patří:

- 6. geografické podmínky a operační příprava státního území;**
- 7. hospodářská mobilizace a schopnost plnit potřeby bezpečnostního systému;**
- 8. vědecký, kulturní, historický, duchovní a morální potenciál;**
- 9. politická úroveň a jednota státu, jejímž výsledkem je i legislativní a systémové zajištění bezpečnosti;**
- 10. mezinárodní postavení státu a možnost zahraniční pomoci.**

Základním prvkem fungování takto pojatého bezpečnostního systému je občan a jeho osobní přínos k zajištění bezpečnosti státu. Dosud používané pojetí se dalo charakterizovat jako pojetí odosobnělé, zahleděné do bezpečnosti, přeci jen poněkud anonymního, státu.

Bezpečnostní systém je skutečně postaven pro zvýraznění vojenských ohrožení, jako stavů, kdy by mohlo dojít k ukončení existence státu. Jestliže budeme zkoumat stav bezpečnosti s číselnou hodnotou (**0**) nebo (**+1**), pak nebude v popředí systémový prvek ozbrojených sil, ale výrazně vzroste úloha policie, záchranných a bezpečnostních sborů a tedy občanů, kteří jsou v nich zařazeni. To však neznamená, že členění prvků systému bude potřeba měnit, pouze se změní charakteristika vztahů mezi jednotlivými prvky, ale i chování systému jako celku.

Nejvyšší státní orgány České republiky se v uplynulých letech (2002 – 2006) zabývaly problematikou potřeb rozvoje výzkumu bezpečnosti i vzhledem ke změnám v bezpečnostním prostředí (členství v NATO a EU atd.). Nástroj označovaný „*řízení bezpečnosti*“ (anglicky „safety management“) se ve světě cíleně vyvíjel od sedmdesátých let dvacátého století. Navazuje na inteligentní a logicky rozpracované nástroje: *hodnocení ohrožení* (anglicky „hazard assessment“), *hodnocení rizik* (anglicky „risk assesement“), *řízení rizik* (anglicky „risk management“). Ve vyspělých státech ho používá management státu, regionů, obcí, podniků i různých společností.

Je uceleným komplexním systémovým nástrojem, který vedle bezpečnosti subjektu umožňuje jeho rozvoj. Působí v dynamicky proměnném okolí a systematicky zajišťuje stabilitu (*předcházení krizím*) a vytváří podmínky pro další rozvoj. Využívá monitoring, diagnostiku situací, sofistikované analýzy a hodnocení procesů, predikce dalšího vývoje procesů, aplikace preventivních a zmírňujících opatření před zahájením činností bezpečnostního systému, ale rovněž v jejich průběhu. Řeší přípravu opatření ke korekci nežádoucího vývoje nebo pro zvládnutí krizových scénářů, či zajištění obnovy. Všechny dílčí nástroje jsou vzájemně provázané a uspořádané tak, aby docházelo k synergickému efektu.

Cílem státem podporovaného výzkumu je:

a) zvyšovat bezpečnost prostřednictvím oblasti krizové řízení, civilního nouzového plánování, ochrany obyvatelstva, integrovaného záchranného systému a požární ochrany (aplikovat prognózování, analýzu, vyhodnocování, napomoci eliminaci nejzávažnějších hrozeb pro zabezpečení základních funkcí státu, kritickou infrastrukturu, ochranu životů a zdraví

obyvatelstva České republiky pro modelové případy vojenských a nevojenských krizových situacích a ochranu životního prostředí).

b) zvyšovat úroveň bezpečnosti státu, regionu, obce, podniku, objektu, organizace ap. prostřednictvím rozvoje metod řízení bezpečnosti v ČR, jejich zavedením pomocí technických, právních, organizačních, vzdělávacích aj. ochranných opatření a činností.

Výzkum bezpečnosti ve světě se nejvýrazněji v komplexním měřítku rozvíjí v USA. Po 11. září 2001 věnují výzkumu bezpečnosti výraznou část celkových výdajů na výzkum. K tomu je nutno přiřadit prostředky, které do výzkumu dává nově i soukromý sektor. Vliv teroristických aktivit ovlivnil změnu priorit. Pro život, pro stát a jeho subjekty je nejvýznamnější bezpečný prostor, bezpečné území, bezpečný objekt, bezpečná budova ap.

Obdobná situace je i v **Evropské Unii**. Jednou ze základních rolí vlád států je zajistit pocit jistoty obyvatel – zajistit jejich bezpečnost. Projevil se vliv přímé zkušenosti z útoků 11. 9. 2001 v USA a pak v Madridu 11. 3. 2004 i v Londýně 7. 7. 2005. Představitelé evropského průmyslu a zákonodárci EU požádali koncem roku 2003 předsedu Evropské Komise o finanční podporu bezpečnostního výzkumu s názvem „*Research for Secure Europe*“ (Výzkum pro bezpečnou Evropu). Materiál obsahuje 12 doporučení pro budoucnost a žádost o minimální roční rozpočet 1 miliardu EUR pro rozvoj technologií v této oblasti. Projekt byl přijat na léta 2007 – 2013.

V roce 2003 byla zahájena iniciativa „*European industrial potential in the field of security research*“ s cílem rozvinout bezpečnostní výzkum. Specifikuje prioritní vědní obory: *Surveillance technologies, Information gathering, Information analysis, Datamining, Cryptology, Electronics, Critical infrastructure analysis, Systems engineering, Nanotechnologies, Bio-technologies, (Bio-)chemistry, Energetic materials, Sensor technologies, Operations research, Decision support, Command & control, Training & simulation, Risk management, Crisis management, Communication technologies, Information technologies, Systems architecture.*

Od roku 1998 zahájila intenzivní činnost **NATO Research and Technology Organization** (RTO NATO). Zajišťuje kooperaci členských států NATO a států zapojených do programu PfP (*Partnership for Peace*) v oblasti obranného výzkumu. V souvislosti s rozšiřováním NATO se měnila i role ozbrojených sil NATO s orientací na „Peace making“ a „Peace keeping operations“ a na operace jiné než válka.

„*European Security Research Programme (ESRP)*“ výzkum je založený na čistě evropském přístupu, spojuje civilní a vojenské prostředky. Úvodní fáze programu ESRP probíhá v letech 2004 – 2006. Od roku 2007 bude zahájen vlastní bezpečnostní výzkum. Výzkum a vývoj je považován za rozhodující faktor úrovně dosaženého stavu společnosti a určující faktor dalšího rozvoje. Ve vyspělých demokratických státech je jednou ze základních funkcí státu zabezpečení ochrany obyvatelstva při krizových situacích. Poprvé byla přijata Evropská bezpečnostní strategie (2003). Většina ze současných hrozeb nevyžaduje tradiční vojenskou reakci, ale investice do činnosti ministerstev vnitra a koordinaci těch činností, které spadají pod další orgány státní správy, institucí krizového řízení a záchranných sborů, havarijních, záchranných, zdravotnických, sociálních a jiných služeb. Posilovány jsou vědecké základy jednoho ze strategických cílů programu zkvalitňování spolupráce v EU při snižování zranitelnosti a prevenci, monitorování, varování a komunikaci, zmírňování a zvládání následků chemických, biologických, radiologických a jaderných (CBRN) teroristických hrozeb (2002).

Mezinárodní spolupráce zahrnuje zapojení do výzkumu NATO, kde SCEPC (*Senior Civil Emergency Planning Committee*) zadal řešení projektu pro krizového řízení v případě postižení obyvatelstva krizovými situacemi, které jsou spojeny s použitím biologických zbraní. Dále je podporována účast na 6. rámcovém programu EU (2002 – 2006), konkrétně na projektu „*Zdokonalování řízení rizik*“, „*Mapování hrozeb zemí EU*“ v rámci JRCEC (*The Joint Research Centre European Commission*), respektive IPSC (*The Institute for the Protection and the Security of the Citizen*), spolupráce v rámci výzkumné skupiny Organizace pro zákaz a kontrolu chemických zbraní (*OPCW- The Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons*).

Cílem orgánů řízení výzkumu bezpečnostních problémů v ČR je:

- Zajistit výzkum bezpečnosti v pojetí, které je běžné ve světě, EU a dalších zemích.
- Stanovit prioritní cíle výzkumu: rozpracovat oblast bezpečnosti a stanovit vazby a prvky specifické pro Českou republiku; vytvořit zásady a kritéria pro tvorbu komplexních nástrojů založených na „řízení bezpečnosti“ pro management státu, regionu, obce, podniku, objektu, organizace apod., které zajišťují bezpečnost státu, regionu, obce, podniku, objektu, organizace apod. a umožňují jeho / její rozvoj a které zvyšují úroveň procesu rozhodování a řízení.
- Podporovat a usměrňovat cílený výzkum a organizace, které jsou schopné provádět výzkum na současné úrovni znalostí a dodávat výsledky, které lze implementovat v praxi.

Díličí závěry k výzkumu bezpečnosti jsou následující:

- **výzkum** otázek souvisejících s bezpečností a nebezpečností nepřetržitě probíhal v průběhu celé historie lidstva, byl začleněn v různých vědních disciplínách;
- **je podložen obrovským souborem empirických informací**, které jsou zahrnuty v mnoha historických, politických, technických, technologických a jiných dokumentech;
- **existuje možnost jejich dalšího zkoumání** podle kritérií stanovených metodami vhodnými pro bezpečnostní vědu;
- **technologie výzkumu** bude vždy postupovat od sběru informací, přes jejich vědecké (pochtivé, racionální a účelové) vyhodnocování k užití v praxi;
- **doporučeno je systematicky zajišťovat výzkum o aktérech, jejich vztazích a prostředí**, aby bylo možné postihnout dynamiku problematiky spojené s bezpečností.

3 PROCESY V BEZPEČNOSTNÍM SYSTÉMU ČR

Základní funkcí bezpečnostního systému ČR je **řízení a koordinace činnosti jeho jednotlivých prvků, plánování, realizace, a vyhodnocování činnosti při zajišťování bezpečnosti ČR, v době míru, přímé hrozby nebo při vzniku krizové situace.** Rámec, v němž jsou opatření realizována, je dán příslušnými zákonnými normami, stejně jako kompetence a povinnosti těchto složek bezpečnostního systému.

3.1 Krizové řízení v ČR

Za **řízení a úkolování** prvků bezpečnostního systému ČR je na centrální úrovni zodpovědná vláda. Řízení a koordinace činnosti těchto prvků je též delegováno na úroveň ministerstev a ústředních správních úřadů. Na úrovni samospráv spadá řízení a úkolování do kompetencí hejtmanů, starostů či příslušných orgánů na krajské a obecní úrovni.

Vláda přijímá strategické materiály v oblasti bezpečnosti, které představují základní rámec bezpečnostní politiky ČR a ovlivňují nastavení bezpečnostního systému. Základním dokumentem bezpečnostní politiky ČR je **Bezpečnostní strategie ČR.**

Pro přijímání adekvátních a včasných rozhodnutí a efektivitu řízení je nepostradatelný dostatek kvalitních informací a údajů. Za **shromažďování potřebných informací** jsou v rozsahu své působnosti zodpovědné zpravodajské služby, množství potřebných informací je produkováno, získáváno a shromažďováno na úrovni ministerstev, ústředních správních úřadů (ÚSÚ), ale též výkonných složek bezpečnostního systému (AČR, HZS, PČR, OP, IZS ad.) a samospráv.

Na sběr dat navazuje proces **hodnocení rizik**, a to jak na úrovních jednotlivých orgánů (zpravodajské služby, ministerstva, ÚSÚ, výkonné složky bezpečnostního systému), tak na centrální úrovni. Nezastupitelnou roli sehrává Společná zpravodajská skupina (dále jen SZS) a Výbor pro zpravodajskou činnost BRS (VZČ), který pravidelně stanovuje a vyhodnocuje naplňování tzv. zpravodajských priorit, tj. souboru nejzásadnějších témat a okruhů, ke kterým

zpravodajské služby permanentně vyhledávají a shromažďují informace potřebné pro rozhodovací procesy.

Za proces **plánování opatření** jsou zodpovědné příslušné rezorty, ÚSÚ, na centrální úrovni pak BRS (Bezpečnostní rada státu). Opatření jsou v závislosti na hodnocení rizik a ekonomických možnostech státu plánována především na půdě meziresortních pracovních orgánů BRS.

Za **realizaci opatření** jsou odpovědné příslušné orgány státu.

Na realizační fázi plynule navazuje fáze **vyhodnocování**, která primárně probíhá na úrovni jednotlivých prvků bezpečnostního systému, sekundárně pak na centrální úrovni, tedy v BRS a ve vládě. Na základě vyhodnocení jsou do dalšího průběhu bezpečnostního cyklu vnášeny nové podněty, čímž je zároveň udržována trvalá dynamika cyklu.

V systému BRS je zařazen také ÚKŠ (Ústřední krizový štáb), který je podle krizového zákona pracovním orgánem vlády k řešení krizových situací. ÚKŠ není výkonným orgánem, ale pouze předkládá návrhy na řešení krizových situací na schůzi BRS nebo v případě nebezpečí z prodlení přímo vládě. ÚKŠ zejména zabezpečuje operativní koordinaci, sledování a vyhodnocování stavu realizace opatření přijímaných vládou, ministerstvy a jinými správními úřady k zamezení vzniku nebo k řešení vzniklé krizové situace, nebo jiné závažné situace a poskytuje podporu činnosti orgánům krizového řízení územních správních úřadů a orgánům územní samosprávy. Podle charakteru krizové situace předseda vlády jmenuje předsedou ÚKŠ ministra obrany (krizová situace vojenského charakteru – vnější vojenské ohrožení ČR, plnění spojeneckých závazků v zahraničí a účast ozbrojených sil ČR v mezinárodních operacích na obnovení a udržení míru) nebo ministra vnitra (krizová situace nevojenského charakteru – ostatní druhy ohrožení ČR, při poskytování humanitární pomoci většího rozsahu do zahraničí a při zapojení ČR do mezinárodních záchranných operací v případě havárií a živelních pohrom).

V případě vyhlášení krizového stavu se součástí Ústředního krizového štábu stává Ústřední povodňová komise a Ústřední nálezová komise. K řešení mimořádných událostí a krizových situací spojených s bioterorismem a ochraně veřejného zdraví je při ÚKŠ zřízena Odborná pracovní skupina pro biologickou ochranu.

3.2 Vztahy, vazby a komunikace

Klíčové vazby mezi jednotlivými prvky systému jsou **funkční**. Pro flexibilnější reakce je však nutné posílení horizontálních vazeb a zrychlení přenosu informací mezi jednotlivými prvky bezpečnostního systému tak, jak to vyžaduje charakter současných hrozeb. Orgány krizového řízení při plánování krizových opatření a při řešení krizových situací využívají stávajících informačních systémů. Současný stav jejich využití pro oblast krizového řízení je nedostatečný, jednotlivé orgány řeší své potřeby vlastními informačními systémy bez žádoucí vzájemné provázanosti a koordinace. Dílčí problémy přetrvávají např. v datové komunikaci základních složek IZS (především ve vztahu k ZZS).

Za účelem přípravy na krizové situace, které nesouvisí s vnitřní bezpečností a veřejným pořádkem a s jejich řešením, je HZS kraje oprávněn vyžadovat, shromažďovat a evidovat údaje stanovené v § 15, odst. 3 krizového zákona.

Příprava na řešení krizových situací a jejich zvládnutí je **nedílnou součástí výkonu státní správy a povinností orgánů státní správy a samosprávy**. Ke kvalitnímu, efektivnímu a rychlému rozhodování potřebují tyto orgány pracovat se značným rozsahem informací, tyto informace třídit, seskupovat a analyzovat podle potřeb momentálně vzniklé situace. Informační potřebu takového rozsahu lze pokrýt pouze za pomoci k tomu vytvořeného informačního systému (IS) na podporu rozhodování krizového managementu a zabezpečení jeho připravenosti. K řešení tohoto stavu přijala vláda ČR usnesení č. 418 ze dne 28. dubna 2003, na základě kterého MV ve spolupráci s MI předložilo vládě záměr výstavby Informačního systému krizového řízení (ISKŘ). Vláda tento záměr usnesením č. 127 ze dne 11. února 2004 vzala na vědomí a uložila výše uvedeným resortům předložit do 31. března 2005 závěry studie proveditelnosti informačního systému krizového řízení ČR.

ISKŘ bude zahrnovat plány vyrozumění, pohotovosti a akceschopnosti správních úřadů, postupy krizového řízení, přístupy k přehledům sil a prostředků, standardizované formuláře pro přenos informací apod. Přínos IS bude spočívat ve vytvoření komplexního nástroje na podporu rychlého a kvalifikovaného rozhodování pro pracovníky krizového řízení ve všech subsystémech bezpečnostního systému. Podrobná analýza informačních potřeb a zdrojů informací krizového plánování a vyhodnocení potřeb umožní řešitelům stanovit požadavky na součinnost, vzájemnou výpomoc, personální a materiální rezervy. Současně je však nutno uvést, že vybudování ISKŘ

bude značně ekonomicky náročné.

Je proto žádoucí vytvářet tento komplexní informační systém jako modulární, zahrnující nový společný (průřezový) modul a další moduly především na bázi již provozovaných nebo připravovaných systémů, které již splňují požadavky kladené na informační systémy veřejné správy. Tímto způsobem je možno snížit celkové náklady a vytvořit podmínky pro postupnou realizaci informační podpory v jednotlivých oblastech (s ohledem na současné potřeby) a podle stanovených priorit, při zajištění koordinovaného postupu, vytvořit i podmínky pro standardizaci a kompatibilitu systému.

Pro přenášení utajovaných aliančních informací do stupně T mezi ústředím MZV a SD Brusel jsou používány systémy CRONOS a MINERVA. Na MZV je umístěn server a šifrátor systému CZ_NS NOAN (tzv. CRONOS), a dva jeho terminály. Systém je propojen s MO a napojen na systém MINERVA. Na SD Brusel je umístěn terminál systému MINERVA, jehož pomocí je možno zasílat utajované informace na MZV a MO a přijímat je. SD NATO je navíc vybavena tzv. kryptotelefonem, umožňujícím utajované hlasové spojení mezi SD Brusel, MO, MZV a SM Vídeň. Na MZV, SD Brusel a SM Vídeň jsou připojeny kryptofaxy do stupně NATO SECRET. Pro účely zasílání utajovaných služebních informací do stupně T je na SD Brusel zřízeno šifrové pracoviště.

Dalším systémem umožňujícím přenos utajovaných informací je COREU – systém elektronické pošty umožňující přenos utajovaných informací do stupně V, jehož prostřednictvím komunikují EU a její členské země skutečnosti rozhodné pro formulaci společné zahraniční a bezpečnostní politiky Unie. Základní kvalitou COREU je klasifikovaná komunikace v reálném čase. Systém slouží k výměně poznatků, ke konzultacím a k distribuci oficiálních i pracovních materiálů nejen mezi EU a členy, ale i mezi hlavními městy navzájem. Příjmové terminály jsou umístěny na ministerstvech zahraničních věcí a z nich jsou zprávy rozhodné pro jiné resorty (při vytváření komplexně pojaté národní pozice) přenášeny dále národními spojovacími systémy, které jsou schopny pracovat v klasifikovaném módu. Úspěšnost země v SZBP je závislá kromě jiného na rychlé interakci resortů při formulování národní pozice.

CRONOS ani COREU však nelze využívat pro komunikaci uvnitř členské země NATO nebo EU. Komunikace mezi ústředím a většinou ze 117 zastupitelských úřadů ČR v zahraničí je zajištěna utajovaným i neutajovaným spojením, jehož prostřednictvím jsou sdíleny mj. informace

potřebné pro rozhodování v oblasti prosazování bezpečnostních zájmů ČR.

3.3 Proces plánování

BRS jako centrální orgán vlády má tyto orgány:

❑ **Výbor pro obranné plánování (VOP)** Hlavním úkolem VOP je koordinace plánování opatření k zajištění obrany ČR. Je v gesci ministra obrany.

❑ **Výbor pro civilní nouzové plánování (VCNP)** Hlavním úkolem VCNP je koordinace a plánování opatření k zajištění ochrany vnitřní bezpečnosti státu, obyvatelstva a ekonomiky, kritické infrastruktury, zabezpečování preventivních opatření proti použití ZHN včetně řešení odstraňování následků jejich použití a koordinaci požadavků na civilní zdroje, nezbytné pro zajištění bezpečnosti ČR. Je v gesci ministra vnitra.

Procesy plánování mají charakter dlouhodobého, střednědobého, ročního a operativního plánování. Jsou usměrňovány plánovacími procedurami, které obsahují příslušná usměrnění. Významným prvkem plánovacích procesů je mezinárodní dimenze, vyplývající z členství ČR v NATO a EU. Plánovací systém na úrovni ČR je součástí plánovacích souvislostí a postupů, které na členství ČR navazují. Financování procesu navazuje na zákonné podmínky v ČR. Upřesňováno je zejména obsahové zaměření plánů.

3.4 Proces profesionalizace

Proces, který byl v posledních letech typický právě pro ozbrojené síly ČR, které měly vypracovánu „**Koncepci výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovanou na změněný zdrojový rámec**“, kterou schválila vláda ČR dne 12. listopadu 2003 svým usnesením č. 1154.

Naplňování této principiální změny OS ČR v současné době probíhá a mělo by být dokončeno do roku 2012. Blíže na <http://www.army.cz/> , dokumenty a publikace, dokumenty a formuláře.

3.5 Proces akvizice

Proces akvizice pro bezpečnostní systém podléhá zvláštní zákonné regulaci a svým specifickým způsobem ovlivňuje jednak plánování, ale i praxi činnosti jednotlivých prvků bezpečnostního systému. Vzhledem k tomu, že jsou akviziční procesy součástí veřejných financí, existují složitější procesy, než tomu bývá například na podnikové úrovni.

Akviziční proces má své specifické aktéry, specifické vztahy a rovněž prostředí. Zvláštním způsobem je podroben i mezinárodní kontrole.

Použitá literatura a informační zdroje

- [1] RAŠEK, Antonín. *Předpoklady tvorby bezpečnostní politiky po vstupu ČR do EU*. In. *Vojenské rozhledy* 2002, č. 3, s. 69—80.
- [2] Zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách ČR, ve znění zákona č. 352/2001 Sb. *Ozbrojené síly ČR se člení na Armádu České republiky, Vojenskou kancelář prezidenta republiky a Hradní stráž*.
- [3] MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost – nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. 1. vydání, Praha: Portál, s.r.o., 2002. 204 s. ISBN 80-7178-624-1.
- [4] NEČAS Petr. *Memorandum k budování plně profesionálních ozbrojených sil*. Praha: ODS, 2001.
- [5] MÚČKA, Josef. *Makroekonomický vývoj ČR a předpokládaná úroveň výdajů resortu obrany do roku 2020*. [Studie ÚSS]. Brno: VA v Brně, ÚSS/2001-S-3-002, 2000. 24 s.
- [6] ANTUŠÁK, Emil. *Strategie a ekonomika v bezpečnostním systému ČR*. Praha: MO ČR, AVIS, 2002, s. 79. ISBN 80-7278-143-X.
- [7] ŠEDIVÝ, Jiří. *Nové vojenské schopnosti NATO – možné politické důsledky*. *Bezpečnostní témata*, Praha: Centrum bezpečnostních analýz, 2002, č. 3.
- [8] Směrnice EU 93/36/EWG, o koordinaci postupů při zadávání veřejných zakázek.
- [9] JANOŠEC, Josef a kol. *Bezpečnost a obrana České republiky 2015-2025*. MO ČR-AVIS, Praha, 2005, 200 s.

Studijní literatura a studijní pomůcky

JANOŠEC, Josef a kol. *Bílá kniha o obraně ČR*. ÚSS VA, Brno, 2003

Kol. autorů: *Obranný průmysl ČR. Výběr příspěvků z 2. mezinárodní konference FOR ARMY 2002*. ÚSS VA, Brno, 2002

Doručená literatura:

Obrana a strategie. ÚSS UO. 2001- , roč. 1, č. 1- . Brno: UO, 2001- . dostupný z WWW:<army.cz>

Vojenské rozhledy. Praha, MO ČR – AVIS, 1991- (1949-) . dostupný z WWW: <army.cz>

Mezinárodní politika. ÚMV Praha, dostupný z WWW: <iir.cz>

Kontrolní otázky

1. Základní rozdělení zdrojů pro bezpečnost a obranu státu.
2. Základní pojmy a význam zdrojů pro zajištění bezpečnosti státu.
3. Lidské zdroje a bezpečnost – základní demografické charakteristiky.
4. Lidské zdroje a bezpečnost – řízení lidských zdrojů.
5. Lidské zdroje a bezpečnost – specifika profesí a jejich profesionální příprava.
6. Finanční zdroje a bezpečnost – co jsou finanční zdroje pro bezpečnost a obranu státu.
7. Finanční zdroje a bezpečnost – vztah ekonomika státu a možnosti financování.
8. Finanční zdroje a bezpečnost – veřejné rozpočty.
9. Finanční zdroje a bezpečnost – vytváření finančních zdrojů.
10. Materiální zdroje a bezpečnost – tvorba materiálních zdrojů.
11. Materiální zdroje a bezpečnost – co jsou materiální zdroje pro bezpečnostní systém.
12. Materiální zdroje a bezpečnost – obranná průmyslová základna.
13. Materiální zdroje a bezpečnost – způsoby ovlivňování státem.
14. Příprava pro prognózu zdrojů bezpečnosti a obrany.
15. Závěry z prognózy zdrojů bezpečnosti a obrany pro ČR.
16. Co jsou tvůrčí zdroje pro bezpečnost a obranu státu.
17. Co je bezpečnostní a obranný výzkum.
18. Politické a legislativní prostředí výzkumu.
19. Co je potenciál bezpečnostního a obranného výzkumu.
20. Závěry pro budoucí výzkum bezpečnosti a pro obranný výzkum.
21. Návaznosti na výzkum bezpečnosti v EU a NATO.
22. Procesy krizového řízení v ČR
23. Procesy vztahů, vazeb a komunikace v krizovém řízení ČR.
24. Procesy plánování v obraně a bezpečnosti ČR.
25. Základní problémy procesu profesionalizace v bezpečnostním systému ČR
26. Základní rámec a omezení procesu akvizice pro bezpečnost a obranu v ČR.